Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Handleiding tot de behandeling en gezondheidsbewaring der paarden

https://hdl.handle.net/1874/31830

A 75
D 132
02A 5189

HANDLEIDING

TOT DE

BEHANDELING EN GEZONDHEIDSBEWARING

DER

P A A R D E N;

DOOR

C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN,

MAJOOR BIJ DE KAVALLERIJ EN INSTRUCTEUR BIJ DE KONINGLIJKE MILITAIRE RIJDSCHOOL.

Te AMSTERDAM en 's GRAVENHAGE,

Bij de Gebroeders VAN CLEEF.

1815.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

INHOUD.

INLEIDING.

§. 1. Belangrijkheid van de kennis der middelen om de gezondheid des paards te bewaren. . . . Bladz. 1.
2. Regels der gezondheidkunde, ontleend uit de uitwendige oorzaken. . . . . 3.

I. HOOFDD. *Over het licht.* . . . 4.

§. 3. Invloed en vereischte van het licht op de gezondheid. . *ib.*

II. HOOFDD. *Over de lucht.* . . . . 6.

§. 4. Vereischten dergene welke zich in de ſtallen moet bevinden. Nadeelen van te warme of te koude lucht. . . *ib.*
5. Middelen om de zuiverheid der lucht daar te ſtellen. Eigenſchappen welke zij tot de ademhaling moet bezitten. . 7.

III. HOOFDD. *De ſtallingen.* . . . 8.

§. 6. Derzelver vereischten, als: . . *ib.*
7. Genoegzaam licht en lucht. Nadeelen van te bekrompene, te hooge, te groote, te laag gelegene ſtallen. . . *ib.*
8. Vereischten der vloeren. . . . . 9.
9. Nadeelen van derzelver onzindelijkheid. . . 10.
10. Eigenſchappen welke in goede ſtallen vereischt worden. 11.
11. Derzelver aanleg en plaatſing. . . . *ib.*

§. 12. Evenredigheden. . . . . Blads. 12.
13. De deuren, wanden en zoldering. . . . 13.
14. Genoegzaam licht. . . . . ib.
15. Vrije lucht; middelen om deze te bevorderen. . 14.

(2) Dampfchoorfteenen en ventilators. . . ib.

16. De plaatfen; — derzelver afhelling; grootte; — afficheiding door latierboomen of befchotten. . . ib.
17. Kribben. . . . . 15.

(3) Losfe kribben. . . . . 16.

18. Ruiven. . . . . ib.

(4) Derzelver onderfcheidene foorten. . . ib.

19. Zolders. — De ftroobakken behooren buiten den ftal geplaatst te worden. . . . . 17.
20. Noodige zindelijkheid in de ftallen. . . ib.

IV. HOOFDD. *Over den leefregel en het voedfel.* 18.

§. 21. Nadeel van te weinig of te veel voedfel. . . ib.

Art. 1. Over de onderfcheidene foorten van voedfels. 19.

§. 22. Derzelver eigenfchappen. . . . ib.

Art. 2. Het groene voeder. . . . 20.

§. 23. Waaruit hetzelve beftaat. . . . ib.
24. Opneming der kruiden welke het paard gebruikt. . ib.
25. Voordeelen welke het groene voeder bezit. . 21.
26. De beste tijd tot deszelfs genot. . . 22.
27 Wijzigingen welke deswegens behooren plaats te grijpen. 23.
28. Tijdsbepaling welke daarbij waargenomen moet worden. ib.
29. Eigenfchappen welke de weiden moeten bezitten. . 24.
30. Voorzorgen alvorens en bij het in de weide zenden der paarden. 26.
31. Oplettendheden bij den overgang van het drooge tot het groene voeder. . . . . ib.

§ 32.

§. 32. Het voederen van gras enz. op den ſtal. . Bladz. 28.
33. Vereischten van en oplettendheden bij hetzelve. . ib.
34. Nadeelen van aanhoudend groen voeder. . . 29.
35. Die van meel- en ſpoelingdranken en bovenal van warm voeder. 30.

Art. 3. Het ſtalvoeder. . . . ib.

§. 36. Deszelfs voordeelen . . . ib.

a. Het hooi. . . . 31.

37. Deszelfs nut. . . . . ib.
38. Vereischte eigenſchappen. . . . ib.
39. Kenmerken van goed hooi. . . . 32.
40. Die van ſlecht hooi. . . . 33.
41. Nadeel van nieuw hooi. . . . 34.
42. De klaver. . . . . ib.
43. Bewaring van het hooi. . . . ib.
44. Wijze om het voeder te vervoeren. . . 35.

(6) Het ſpinnen van het hooi. . . ib.

b. De granen. . . . 36.

45. Voordeelen der granen als voeder. . . ib.
46. De tarwe. . . . . ib.
47. De boekweit. . . . . ib.
48. De erwten, linſen, wieken. . . 37.
49. De paardenboonen. . . . ib.
50. De rogge. . . . ib.
51. De garst. . . . 38.
52. De haver, het beste en gewoonſte voeder. . ib.
53. De zemelen. . . . 40.

c. Het ſtroo. . . ib.

54. De onderſcheidene ſoorten van ſtroo. . . ib.
55. Eigenſchappen van hetzelve. . . 41.

d. Buitengewoone voedſels. . . ib.

56. Waaruit die beſtaan. . . . ib.

§ 57. Geele en roode wortelen. . . Bladz. 42.
58. De aardappelen. . . . ib.
59. Radijs, ramenas, peperwortel. . . ib.
60. Keukenzout. . . . 43.

Art. 4. Middelen tot verbetering van flecht voeder. ib.

§. 61. Nadeelen welke het flecht voeder veroorzaken. . ib.
62. Kennis der middelen om het te verbeteren. . 44.
63. Verbetering van het hooi. . . . ib.
64. Die der granen. . . . . 45.
65. Die van het ſtroo. . . . . ib.

Art. 5. Hoeveelheid van voeder. . . ib.

§. 66. Regels in het bepalen van hetzelve, voor: . ib.
67. Rijdpaarden. . . . 46.
68. Tuig- en zware ruiterijpaarden. . . ib.
69. Aanvulling van ontbrekende voedſelſoorten. . ib.

Art. 6. Over de wijze van toedeeling van hetzelve. 47.

§. 70. Regels derwegens en de tijden. . . ib.
71. Wijzigingen bij werkende paarden. . . 48.
72. Wijze van toedeeling der haver. . . ib.
73. Geen onmiddelijk drinken op dezelve. . . 50.
74. Toedeeling van het hooi. . . 51.
75. Tijdperken van voederen viermaal daags. . . 52.
76. Uitzonderingen welke tot driemaal verpligten. . ib.
77. Voorzorgen bij het veranderen der leefregels. . 53.
78. Opleettendheden bij het voederen wanneer de paarden werken. 54.

Art. 7. Over den drank. . . . 56.

§. 79. Vereischten en kennis van . . . ib.
80. De ſoorten en vermengde deelen des waters. — Nadeelen welke het daardoor bezitten kan. . . . 57.
81. Onderſcheiding van het water in drie ſoorten. — Merkteekens van goed water, als: . . 58.
82. Bronwater. . . . . 59.
83. Stroomend water. . . . ib.

§. 84. Middelmatig. . . . Bladz. 60.
85. Slecht water. . . . *ib.*
86. Te koud water. . . . 61.
87. Onderſcheidingsteekenen. . . . *ib.*
88. Toedeeling; voordeelen van dikwijls drinken. . 62.
89. Voorzorgen bij het drinken. . . 64.
90. Dranken; Lijnkoek- zemel- en meeldranken; jeneverſpoeling. 65.

V. Hoofdd. *Oppaſſing en behandeling.* . . 67.

Art. 1. Zuiveren en poetſen. . . *ib.*

§. 91. Nut van hetzelve. . . . *ib.*
92. Het roſſen. . . . . 68.
93. Het borſtelen. . . . 69.
94. Het waſſchen. . . . . 70.
95. Het poetſen wanneer paarden gearbeid hebben; behandeling op ſtal. . . . . 72.
96. Het ſcheren. . . . . 73.
97. De bedekking; vereischten, voor- en nadeelen derzelve. 74.

Art. 2. Het baden. . . . 75.

§. 98. Onderſcheidene ſoorten van baden, derzelver nut. . *ib.*
99. Nut van het koude bad in het bijzonder. . . 76.
100. Het algemeene koude bad. . . *ib.*
101. Voorzorgen bij deszelfs gebruik. . . 77.
102. Het plaatſelijke koude bad. . . 79.
103. Het laauw-warme bad. . . . *ib.*
104. Het waſſchen met jenever en het ſmeren met vet. . 80.

VI. Hoofdd. *Rust en beweging.* . . . 81.

§ 105. Slapen en waken. . . . *ib.*
106. Juiste evenredigheid van de rust en beweging — nadeel van het tegengeſtelde. . . . 82.
107. Die van derzelver plotſelinge afwisſeling. . . *ib.*

§. 108. Bepaling van den dagelijkschen tijd van arbeid. Bladz 83.
109. Nut der dagelijkſche beweging. . . 84.
110. Voorzorgen daar bij. . . . . *ib.*

VII. HOOFDD. *Voorzorgen om ongemakken en toevallen voor te komen.* . . 86.

§. 111. Oorzaken waaruit zij ontſtaan; — voorbereiding der paarden tot vermoeijenisſen. . . . *ib.*
112. Aanwijzing der oorzaken. . . . *ib.*
113. Voorzorgen tegen drukken. . . 87.
114. Die op den marsch door een bergachtig land. . 89.
115. Die alvorens den marsch te beginnen. . . 90.
116. Op denzelven. . . . *ib.*

(12) Middelen om door de rijdkunst de vermoeijenisſen te verminderen. . . . 92.

117. Die wanneer men alleen reist. . . 93.
118. Het drenken onder weg. . . . *ib.*
119. Middelen om de ruiterij vermoeijenisſen te beſpareu. *ib.*
120. Behandeling in het veld, des zomers. . 94.
121. Die des winters. . . . *ib.*
122. Voorzorgen tegen verkouding. . . *ib.*
123. Voorzorgen tegen de ongemakken der voeten: . 95.
124. Door goed beſlag, voorraadijzers. . . 96.
125. Verkoeling der voeten na den marsch. . 97.
126. Voetbaden. . . . . *ib.*
127. Omſlaan der voeten met leem. . . *ib.*
128. Voorzorgen tegen onverwachte toevallen. . 98.

VIII. HOOFDD. *Over de vooroordeelen en misbruiken.* . . . 100.

§. 129. Waarin dezelve beſtaan. . . . *ib.*
130. Het vet mesten der paarden. . . *ib.*

§. 131.

§. 131. Het te vroeg en te laat in de weide zenden. Bladz. 101.
132. Het aderlaten. . . . 102.
133. Het gebruik van buikontlastende middelen. . 103.
134. De maagpoeders. . . . *ib.*
135. Het angliferen, motſen, enz. . . *ib.*

IX. HOOFDD. *Over de voorzorgen tegen beſmetting.* . . . . . 105.

§. 136 Derzelver noodzakelijkheid. . . *ib.*
137. Voorzorgen tegen den droes, enz. . . *ib.*
138. In de garnifoenen. . . . 106.
139. In beſmette ſtallen. . . . 107.
140. Zuivering derzelve door beroking. . . 108.

Voorſchrift tot ſtuiting van beſmettelijke ziekten onder de paarden der ruiterij. 109.

X. HOOFDD. *Over de behandeling der krijgs- en remontepaarden.* . . . 118.

§. 141. Belangrijkheid om de oorzaken van het groot verlies der kavallerijpaarden in het veld na te ſpeuren. . *ib.*
142. Gebrekkige opvoeding en behandeling der remontepaarden door de landbewoners. . . . 119.
143. Verandering in hunne levenswijze en groot verſchil met die in het veld. . . . 120.
144. Onkunde der ruiters in de doelmatige behandeling hunner paarden. . . . 124.
145. Overhaasting en ſlechte keuze bij de aanſchaffing der zadels. . . . 125.
146. Aanwijzing der middelen tot wegneming dezer nadeelen. 126.
147. Goede keuze der remontepaarden: vroegtijdige en gepaste aanſchaffing. Voorbereiding tot de nieuwe levenswijs. *ib.*
148. Eerſte behandeling bij derzelver aankomst bij de korpſen. 129.
149. Harding tegen de ongemakken van het weder. . 130.
150. Oefening. . . . . 132.

§. 151. Goede keuze van zadels. . . Bladz. 134.
152. Beoordeeling derzelve. Vergelijking der duitsche en hongaarsche. . . . . *ib.*
153. Beschrijving van een verbeterd hongaarsch zadel. . 148.

OVER DE GEZONDHEIDSBEWARING DER PAARDEN.

INLEIDING.

1 Niet minder belangrijk is de kennis der middelen waardoor men de gezondheid bewaren en ongesteldheden voorkomen, dan dergene waardoor men dezelve genezen kan; aangezien hierdoor niet alleen vele onkosten bespaard worden, maar de gebruikbaarheid onafgebroken voortduurt, welke door iedere ziekte, hoe gering zij ook wezen moge, gedurende eenen meer of min aanmerkelijken tijd ophoud; intusschen zoude men niet alleen de meeste derzelve kunnen voorkomen, maar een uitgebreider en langduriger dienst van het paard kunnen ontvangen dan men thans van hetzelve geniet, indien de gezondheidsregels meer bekend waren en zorgvuldiger waargenomen wierden, daar derzelver verwaarlozing alom en vooral onder de ruiterij des te grooter verwoestingen aanrigt, wijl de algemeen heerschende onkunde in de veeartzenijkunde die hulpmiddelen tot herstel der gezondheid niet aanbied, welke de burger in de bekwaam-

heid der geneesheeren en heelmeesteren en de krijgsman in die der officieren van gezondheid aantreft, waarvan het gevolg is, dat de meeste ziekten die de paarden treffen, en tot welker overwinning de geneeskracht der natuur te kort ſchiet, zulk eenen ongunſtigen uitſlag hebben; hetgene des te meer te bejammeren is, daar dezelve meest hunnen oorſprong verſchuldigd zijn aan de onverſtandige wijs, waarop men omtrent dit, zoo ten oorlog als tot alle burgerlijke verrigtingen zoo nuttig dier, te werk gaat. Niet elk bezit de bekwaamheid om de ongeſteldheden, waarvan het door buitengewoone oorzaken aangetast wordt, te genezen, maar ieder is in ſtaat door het volgen der voorſchriften welke het gezond verſtand en de ondervinding aanprijzen, die misſlagen te vermijden, welke het grootſte gedeelte der ziekten tot oorzaak verſtrekken, en dus, moet dat gedeelte der veeartzenijkunde vooral den algemeenen aandacht waardig geacht worden, hetwelk den werkkring en de bruikbaarheid des paards vergroot, door het aantal der ziekten die thans dezelve maar al te zeer beperken, niet alleen merkelijk te verminderen, maar ze meerendeels voor te komen.

Het is tot bereiking van dit doelwit, dat in de volgende afdeeling, de aanwijzing van al de mij bekende tot dat einde dienstbare middelen bevat is, welke voor ieder officier en be-

beminnaar van paarden, tot behoud van derzelver gezondheid, belangrijk zijn te kennen; terwijl de omſtandigheden moeten doen beſliſſen, in hoe verre deze regels algemeen bij bijzondere burger- en krijgs-dienſtpaarden aangewend en ingevoerd kunnen worden.

2 De gezondheidskunde is dus die wetenſchap, welke in het algemeen de zorg voor de dierlijke gezondheid behelsd, zoo door het gebruik maken der uitwendige oorzaken om dezelve te bevorderen, als door het vermijden en afwenden van al hetgene dezelve zoude kunnen benadeelen; waarbij het als eenen grondregel moet worden aangemerkt, dat men de dieren zoo veel mogelijk, volgens hunne natuur behandelende, derzelver natuurneiging (inſtinkt) geenerhande hinderniſſen in den weg legge, uitgezonderd dan alleen, wanneer deszelfs voldoening hun ſchadelijk zoude kunnen worden.

De uitwendige oorzaken, welke dezelfde bij de dieren zijn als diegene, welke hunnen invloed op den mensch uitten, zijn: het licht, de lucht, het verblijf, het voedſel, de oppaſſing en den arbeid.

EERSTE HOOFDDEEL.

HET LICHT.

3 De eerſte dezer oorzaken welke zich onzen aandacht aanbiedt, is het licht, eene bij uitſtek dunne vloeiſtof, zonder zwaarte en van de grootſte ſnelheid, welke zeer veel tot de gezondheid en het gedijen der dieren en planten, die dezelve genieten, toebrengt, en daarenboven de ſchadelijkheid der in de ſtallen aanwezige dampen vermindert. Een in eene duistere plaats opgeſloten dier is vreesachtig, ſchuw, en bezit veel minder levendig- en vrolijkheid dan een ander, hetgene het licht genieten mag; terwijl de duisternis en laagte der ſtallen met grond als de aanleidende oorzaak tot oogziekten en watergezwellen beſchouwd wordt. Edoch hoe heilzaam het licht ook zijn moge, zoo kan het echter ſchadelijk worden, wanneer het te ſterk, of op eenen tijd op het ligchaam werkt, dat dit door eene ongeſteldheid aangetast is, welker genezing door donkerheid bevorderd wordt; dus kunnen de op het hoofd of in de oogen vallende zonneſtralen eenen te ſterken aandrang des bloeds naar deze deelen, hoofdpijn, herſen- en oog-ontſtekingen, ja blindheid veroorzaken: terwijl daarenboven dezelve in ontſtekingziekten zeer nadeelig kunnen zijn; uit welken hoofde men

de

de vengſters zoo veel mogelijk in diervoege moet trachten te plaatſen, dat het zonnelicht niet regtſtreeks op deze deelen valt, of anders dezelve door zonneblinden trachten te ſtuiten, en voorts vermijden, om het paard in het open veld lang met het hoofd tegen de heete zonneſtralen te ſtellen.

TWEEDE HOOFDDEEL.

DE LUCHT.

4 De zuivere dampkringslucht is tot in ſtandhouding en aanvulling van het dierlijk ligchaam een onmisbaar vereischte, en voor deszelfs gezondheid in die mate heilzaam, als zij die juiste evenredigheid en geſteldheid bezit, welke het welzijn van het dierlijk leven vordert, doch kan daarentegen hetzelve allerſchadelijkst worden, wanneer zij door koude, warmte of vocht, de vereischte tempering mist, of met vreemde, de gezondheid ſchadelijke beſtaandeelen bezwangerd is; hieruit blijkt de noodzakelijkheid, om de zich in de ſtallen bevindende lucht, welke door de dieren ingeademd wordt, niet alleen zoo zuiver mogelijk en van vreemde beſtaandeelen bevrijd te houden, die de gezondheid verdervelijk zijn, en welke uit rook, uitdamping van moerasſen, riolen, de ontlasting en de uitwaſeming der dieren hunnen oorſprong ontleenen, maar tevens dezelve den gepasten trap van tempering te doen bezitten; aangezien niets de gezondheid ligter verſtoord dan de plotſelinge overgang van warmte tot koude, daar zulks de uitwaſeming eensklaps ſtremmende, maar al te vaak de ontſteking der long en andere levenswerktui-

gen

gen ten gevolge heeft; terwijl eene te ſtrenge aanhoudende koude, vooral bij vertroetelde paarden, rheumatismus, hoest, droes, verſtijving, ja zelfs de dood veroorzaken kan; daarentegen verzwakt eene te warme, vooral tevens vochtig zijnde lucht, ontegenzeggelijk het ligchaam, en maakt hetzelve vatbarer voor de plotſelinge aandoening der koude en de daaruit voortſpruitende toevallen.

5 Geene mindere oplettendheid verdienen de middelen om de zuiverheid der lucht te bewaren en daar te ſtellen, welke vooral in de verblijfplaatſen vereischt wordt, en waarbij in de eerſte plaats het openen van deuren en vengſters in aanmerking komt waarbij men echter de omzigtigheid moet gebruiken, om zulks met behoedzaamheid te doen wanneer de buitenlucht zeer koud is, of dat de paarden na verrigten arbeid ſterk bezweet zijn, terwijl men daarenboven diegene aanwenden moet, welke hierna tot zuivering der lucht in de ſtallen aangewezen zal worden.

Voorts, daar het genot der zuivere dampkringslucht zulk eenen heilzamen invloed op de gezondheid uit, zoo trachte men de paarden dezelve zoo veel mogelijk te doen genieten, zoo door hen ſteeds in de opene lucht te poetſen, als hen vooral des zomers in de koele morgen- en avondſtonden dezelve een paar uren te doen inademen, en hen vele beweging in dezelve te doen verrigten.

DERDE HOOFDDEEL.

DE VERBLIJFPLAATSEN OF STALLINGEN.

6 Wanneer men aan de eene zijde de eigenſchappen overweegt welke in eene verblijfplaats vereischt worden om de gezondheid niet nadeelig te wezen, en aan den anderen kant opmerkt, hoe weinig deswegens bij de inrigting der ſtallen acht gegeven wordt, zoo moet de verwondering ophouden over een groot aantal ziekten waaraan het paard in den getemden ſtaat onderworpen is, en welke het in dien der natuur ſlechts zeldzaam of nimmer aandoen; zijnde het de ſtallingen welke door gebrek aan licht, lucht en ruimte, zoo wel als door onzuiverheid, de gezondheid maar al te vaak in den hoogſten trap nadeelig kunnen worden.

7 Wij hebben hierboven de nadeelen der duisterheid zoo wel, als die van eene ondoelmatige inrigting van het licht aangetoond. Het gebrek aan toegang der verſche lucht belet niet alleen, dat de in de ſtal aanwezige, welke door de ademhaling van haar tot het dierlijke leven onmisbare beſtaandeel, de levenslucht, (of zuurſtof) beroofd is geworden, door andere hiermede voorziene dampkringslucht vervangen wordt en doet dezelve geheel

in

in ſtikſtof ontaarden; maar de uitwaſeming der dierlijke ligchamen en ontlastingen, bezwangeren dezelve met allerhande dampen, die de gezondheid ten hoogſten nadeelig zijn, terwijl de daarin heerſchende warmte, de lucht aanmerkelijk uitzettende, de ademhaling belemmerd, het door de longen ſtroomende bloed geene genoegzame verkoeling verleend, en daarenboven eene te zeer met de buitenlucht verſchillende tempering voortbrengende, door ſnelle afwisſeling van koude met hitte, oorzaak tot ſtremming der uitwaſeming en alle daaruit ontſpruitende ziekten opleverd; wordende deze ongemakken vooral door te lage en te bekrompene ſtallingen in eenen hoogen trap voortgebragt; daarentegen, beſchermen te hooge en te groote ſtallingen niet genoegzaam tegen de koude en ſtellen in koude winters de dieren bloot om te verſtijven en zelfs dood te vriezen; offchoon wanneer men in de noodzaak is om de keus tusſchen groote en koude, of kleine warme ſtallen te treffen, de eerſte, mits niet te togtig zijnde, de voorkeur verre boven de laatſte verdienen; eindelijk, zijn laag gelegene ſtallen ſteeds vochtig en hierdoor oorzaken van verkoudheid, rheumatismus enz.

8 De met gehouwene ſteenen, de gebrekkig, of in het geheel niet gevloerde ſtallingen, zijn alle als nadeelig te beſchouwen: de eerſte

wegens derzelver koude en hardheid, de andere als aanleiding tot verſtuikingen kunnende geven, en de ongevloerde, uit hoofde dezelve de beenen bederven en vele ſchadelijke dampen uitwaſemen.

Voorts zijn te hooge ruiven vooral aan jonge paarden nadeelig, daar zij aan deze verkeerde halſen kunnen veroorzaken, gelijk mede te ſterk afhellende plaatſen, ſtijfheid en gezwolleene achterbeenen te weeg brengen.

9 De onzindelijkheid der ſtallen en derzelver omtrek, doet ſchadelijke gasſoorten of dampen ontwikkelen, welke in die evenredigheid eenen nadeeligen invloed op de gezondheid hebben, naar mate de ſtal kleiner en het daarin bevatte getal dieren aanmerkelijker is; vaak is de ontaarding der lucht in dezelve zoo groot, dat zij de ſtiklucht eens kelders, welke eene kaars uitbluscht, evenaard; terwijl de ſtinkende dampen dezelfde vatbaarheid tot ziekte in het dier veroorzaken, als die bij eene menigte in een eng verblijf opgeſlotene menſchen, de zoogenaamde hospitaal- of gevangenis-koortſen te weeg brengen; werkende voorts deze dampen door hunne ſcherpte als eenen gedurigen prikkel op de buitenſte en binnenſte bekleedſelen, op de ſlijmhuid, de long, de oogen enz., waardoor zij aanleiding tot de verſchillende ongeſteldheden geven die deze deelen aantasten, en zijn, aan muren, kribben en

voe-

voeder klevende, vaak de kiem van alle ziekten; daarenboven geeft de mist aan millioenen gekorvene diertjes huisvesting, welke de paarden pijnigen en reeds bij hun leven, hunne woning in derzelver ingewanden nemen; om welke reden men even min mist als oud ſtroo, niet alleen in den ſtal, maar zelfs niet in deszelfs nabijheid moet laten verblijven. Voorts moet men de ſpinweeffels als nadeelig en gevaarlijk in de ſtallen aanmerken, daar dezelve zoo ligt vuur vatten; als mede het huisvesten van hoenders en zwaluwen in dezelve, aangezien hun drek het voedſel bederft, en de doorgeſlikte veêren vaak kiemen tot ſteenen in de ingewanden geven.

10 In tegenoverſtelling van deze met de gezondheid ſtrijdige gebreken behooren wegens de keus en inrigting der ſtallen, de volgende regels waargenomen te worden:

Tot het aanleggen der ſtallen kieze men hooge en drooge plaatſen, vermijdende de lage en moerasſige, en de nabijheid van poelen, riolen en mistputten, welke zeer veel aanleiding tot rotkoortſen geven; terwijl men laag gelegene ſtallen, welke veelal vochtig zijn, zulks minder kan doen worden, door rondsom dezelve riolen aan te leggen.

11 Indien het mogelijk is, moeten dezelve zich van het oosten naar het westen met de voorzijde

zijde uitſtrekken, wijl alsdan des zomers de hitte en des winters de koude minder invloed op de beide hoofdvlakten heeft.

12 Wat de breedte, lengte en hoogte, benevens de evenredigheid der grootte tot het getal der paarden betreft, zoo moet dezelve in het algemeen naar het getal derzelve geëvenredigd zijn, en volgens dit, de hoogte ten minſten zoo veel bedragen, dat geen paard de zolder bereiken kan; dus in kleine ſtallen tien, in grootere twaalf, in militaire ſtallen veertien of vijftien voeten. Zij moeten eene zoodanige breedte hebben, dat de paarden gemakkelijk ſtaan en in de plaatſen leggen kunnen, en eene genoegzame breede gang de oppaſſers vergund achter deze voorbij te gaan, welke in eene enkele rij ten minſten acht, en bij eene dubbele rij paarden twaalf voeten dient te bedragen. — Zeker zijn aan diegene, welke voor twee rijen ingerigt zijn, de voorkeur te geven, daar zulks meer inhoud en ruimte oplevert; terwijl de evenredigheid van het getal paarden tot den ſtal de beste is, dat dezelve bij ééne rij niet boven twaalf bevatten, daarentegen kan men in eene dubbele rij meer dan tweevoudig dit getal plaatſen; echter moet men in alle gevallen, niet te veel paarden bij een ſtellen, daar de vermeerderde uitwaſeming de dampkringslucht te ſpoedig van deszelfs tot het behoud der gezondheid zoo noodig beſtaandeel de zuur-

zuurſtof ontroofd en in ſtikſtof veranderende, met de vermeerderde warmte, dezelve nadeelig wordt.

13 De ſtaldeuren behooren dubbeld en met eene kleine deur voorzien, de wanden en zoldering digt te zijn, wijl anders de ſtal koud en togtig wordt, waarvan de nadeelen reeds aangewezen zijn, terwijl het doorvallende ſtof niet alleen tegen de zindelijkheid ſtrijd, maar ook de gezondheid in zoo verre nadeelig is, dat het de oogen beſchadigen kan. (1)

14 Er behoort zoo veel licht en dag in dezelve te zijn, dat menſchen en paarden alles kunnen zien; vermijdende echter zoo veel mogelijk, om de vengſters tegen het zuiden of zoo aan te leggen, dat de zon de paarden in de oogen ſchijnt of hen hindert, kunnende men aan dit vereischte het beste voldoen, wanneer men ze op eene zoodanige hoogte plaatst, dat het licht op het kruis der paarden valt.

15 Tot

(1) Wanneer men geene onkosten behoeft te entzien, zoo als in bijzondere ſtallen het geval is, doet men daarom wel, de zolder te doen beſchutten en pleisteren.

15 Tot behoud der gezondheid is eene vrije toevloed der lucht onmisbaar, welke te weeg gebragt wordt door vengſters welke met elkander overeenſtemmen; door dampſchoorſteenen, 1½ voet in het vierkant wijd, in het midden een derde naauwer dan onder en boven, en van kleppen voorzien, 2) of andere door tegenovergeſtelde openingen in de muren onder den zolder, welke door ſchuiven geopend en gefloten kunnen worden.

In den zomer, wanneer de zonnehitte en inſekten de paarden laſtig vallen, zoude men voor de vengſters eenen groven linnen doek kunnen hangen of uitſpannen; terwijl men in den winter het te groote verſchil en de tempering tusſchen de ſtal- en buitenlucht daardoor verminderd, dat men de laatſte tusſchenbeide toegang geve, wijl anders de ſnelle overgang van de warmte tot koude te groot is.

16 Een allergewigtigst vereischte zijn duurzame en goede plaatſen, van eene genoegzame ruimte, welke, indien het wezen kan, vijf voet breed en ten minſten acht of negen voeten

(2) Men kan dezelve nog werkzamer doen worden, door den Ventilator, welke door den Heer *de Lyle St. Martin*, of de Lamp, welke de Heer *van Marum* uitgevonden heeft, de eerſte op, of de laatſte onder dezelve te plaatſen.

ten lang behooren te zijn; derzelver beste vloering is die, welke achter uit in cement gelegde klinkers, vóór uit goede eiken planken, waaronder zich klei bevindt, beſtaat, met eene geul tuſſchen ieder tot afloop der vochtigheden, welke in de hoofdgoot uitloopt, moetende het overige der ſtal op gelijke wijze gevloerd en tot afloop ingerigt zijn.

Hiertoe geeft men aan de plaatſen eene helling van ¼ duim op den voet, niet meer, wijl zulks het achtergeſtel te veel belast en aanleiding tot gezwollene achterbeenen geeft, noch minder, wijl zulks het afloopen der pis belet; even zoo moet de achter de plaatſen aanwezige pisgoot eene genoegzame helling bezitten, en, kan het zijn, met planken gedekt zijn, moetende de pis door dezelve dadelijk weglopen en niet blijven ſtaan, daar zulks allerſchadelijkst is.

Tot affcheiding der plaatſen, zijn in bijzondere ſtallen, beſchotten, welke vóór 7 of 8, achter 5 a 6 voeten hoog zijn, het verkiezelijkſte, of anders op- en nederſchuivende latierboomen, boven de gewone, welke in alle gevallen tot beſcherming tegen het ſlaan in gemeene ſtallen aanwezig moeten zijn.

17 Niet minder noodzakelijk zijn ruime en goede kribben en ruiven. De kribben moeten op eene genoegzame hoogte boven den grond verheven zijn, daar zulks zeer veel toe-

brengt

brengt om het hoofd en den hals van het paard eene ſchoone houding te doen verkrijgen, de gehouwene ſteenen bezitten het voordeel van beſtendig zuiver gehouden te kunnen worden, terwijl eene ronde vorm wegens gemak in het eeten en ſchoon houden, den voorrang boven de gewone vierkante verdienen; dezelve behooren alsdan uit een ſtuk eiken hout gehouwen, in alle gevallen met ijzer beſlagen, met ſteen gevloerd, en van elkander afgeſcheiden te zijn. (3)

18 De ruiven moeten zoo naauw zijn, dat het paard maar weinig hooi te gelijk kan doortrekken, en indien men het wegens de meerdere onkosten niet nalaat, zoodanig ingerigt wezen, dat het ſtof en hooizaad niet op de paarden, noch in de kribben valt. (4)

19 In-

(3) In bijzondere ſtallen verdienen zoodanige kribben den voorrang, welke na ieder voeder weggenomen, gezuiverd en gedroogd kunnen worden, en uit ſterk, inwendig vertind ijzerblik, of uit hout, waarvan den kant met hetzelve beſlagen is, gevormd zijn.

(4) De gewone overhellende ruiven zijn uit hoofde van het in de oogen, op de paarden en in de kribben doorvallend ſtof, minder verkiesbaar dan de loodregte, terwijl verre boven beide diegene in bijzondere ſtallingen de voorkeur waardig zijn, welke de gedaante eens halven trechters vormigen, boven open zijnden korfs bezittende, van ijzere rondraaijende ſpijlen gevormd worden, om het hooi gemakkelijk door te trekken, en die voorts eene zoodanige inrigting bezitten, dat zij zonder moeite van hunne plaatſen weggenomen kunnen worden.

19 Indien het voeder op den zolder boven de paarden bewaard wordt, zoo moet men de luiken, waardoor men het hooi enz. in de ruif werpt, telkens fluiten om de opftijgende loogzoutige dampen te verhinderen zich aan het voeder te hechten; terwijl tot vermindering van deze fchadelijke uitwafemingen het verkiesbaar zoude wezen, dat de ſtroobakken zich niet onder de kribben bevonden, maar dat buiten de ftal eene plaats zich hiertoe bevondt, aangezien het ſtroo in dezelve niet kan drogen, maar uitwafemende de ftal bederft; of ten minften, indien zulks niet vermijd kan worden, dat zij buitenwaarts afhellende aangelegd en met gootgaten tot ontlasting der vochtigheden, voorzien worden.

20 Nimmer kan de zindelijkheid te ver uitgeſtrekt worden, daar dezelve zulk eenen grooten invloed op de gezondheid des paards heeft; men late daarom de paarden nimmer dagen achter een op de mest en het ſtroo ſtaan, hetgene daarenboven de voeten bederft; men brenge des morgens al het goede ſtroo buiten den ſtal om het in de zon te droogen, terwijl de mest telkens uitgekruid, de pisgoten dikwerf met water uitgeſpoeld, de ſtalvengſters meermalen geopend en afgeveegd, de ſpinnewebben verſtoord, het houtwerk van tijd tot tijd afgefchuurd, de muren gewit, de plaatſen en gangen geſchrobd en dagelijks met droog zand beſtrooid moeten worden.

VIERDE HOOFDDEEL.

HET VOEDSEL.

21 Een goeden leefregel (*diëet*) kan als het eerſte middel tot bewaring der gezondheid, en eene gepaste keus van voedſel als het tweede aangemerkt worden. Wat den leefregel betreft, zoo moet in het algemeen het voedſel, dat in ſpijs en drank beſtaat, in eene juiste evenredigheid, volgens de werkzaamheden, de grootte en den ouderdom van het dier berekend, niet te veel gelijktijdig, doch op vaste tijden toegedeelt worden, daar zoo wel overmaat als gebrek aan hetzelve, de gezondheid nadeelig is. Een overmatig voedſel, dat de evenredigheid van de grootte der ingewanden, der dierlijke warmte, en het verteeringsvermogen der maag, als ook die van het alvleeschſap, en der gal te boven gaat, verhindert en verzwakt de ſpijsverteering, veroorzaakt onverduwelijkheid (*indigestie*), verſtoppingen, kolijk, hangbuiken, en wijde ingewanden, en doet traag, ligt vermoeid, kortademig en dorstig worden; uit dezen hoofde is het allerongerijmdst, paarden welke buiten dat gezond zijn, door maagpoeders eenen ſterkeren eetlust te willen doen verkrijgen, daar deze middelen de gezondheid ondermijnen; men geve de dieren een geëvenredigd

digd gezond voedſel, behoorlijke beweging en het genot der vrije lucht, en late voor het overige de natuur haren loop volgen. Het hier tegenover geſtelde uiterſte van te weinig voedſel, veroorzaakt gebrek aan ligchaamskracht en moed; het bloed wordt lijmig, deszelfs omloop traag en ongeregeld, en het ligchaam bekomt eene vatbaarheid voor alle ziekten die uit zwakte hunnen oorſprong ontleenen.

In het algemeen verdient het voedſel in eene drievoudige betrekking opmerking, namelijk volgens deszelfs ſoort, hoeveelheid en wijze van toedeeling.

EERSTE ARTIKEL.

Over de onderſcheidene ſoorten van voedſels.

22 De ſoorten van voedſels welke het paard geniet, zijn alle uit het groeiſtoffelijk of plantenrijk, en beſtaan uit verſchillende granen en derzelver ſtroo, uit onderſcheidene kruiden, bladeren en wortelen. (5)

Naar

(5) De voedſelſtof welke zich in de planten bevindt, beſtaat uit zuikerſtof en ſlijm, of de meelachtige deelen en eene taaije lijmerige of plantdierlijke ſtof, waarbij het

Naar mate dezelve aan het paard versch of gedroogd toegedeeld of door hetzelve genoten worden, wordt zulks door de benaming van groen of droog voeder onderscheiden.

TWEEDE ARTIKEL.

Het groen voeder.

23 Tot het groen voeder rekent men in de eerste plaats de weiden en ten andere, het voederen van gras, klaver en andere kruiden op stal; in het algemeen zijn dezelve meer verslappende dan het drooge voeder en zulks in die mate als de kruiden waterachtiger zijn.

24 Een groot aantal grasplanten en kruiden zijn het paard door de natuur tot voedsel en geneesmiddelen bestemd, welke op de weiden en velden in het wild groeijende aangetroffen worden en meer dan tweehonderd soorten

---

met de kalkaarde verëenigd phosphorzuur als beenaarde gevoegd kan worden, dat in derzelver zelfstandigheid indringende, deze helpt voortbrengen; daarenboven bevatten zij nog harst- aard- olie- en zoutachtige deelen. In sommige planten bevinden zich de voedseldeelen door de geheele plant verspreid, zoo als in de kruiden, bij andere in de wortels, in eene derde zijn zij in de vruchten, en bij de granen in het zaad opgesloten.

ten bedragen; daarenboven zijn er ruim tien ſoorten van bladeren, die hetzelve of gaarne eet, of welke het dienſtig zijn terwijl in tegendeel meer dan honderd ſoorten van kruiden het min of meer ſchadelijk, ja zelfs doodelijk kunnen zijn; hieruit blijkt van hoe veel belang het is, om zich de kennis derzelve gemeenzaam te maken, daar niet alleen de weide, maar vooral het daarop groeijend hooi, in die maat de gezondheid nadeelig kan worden, naar gelang van het aantal en den aard der ſchadelijke kruiden welke zich onder hetzelve bevinden, die vaak aanleiding tot de gevaarlijkſte ziekten geven, terwijl daarentegen, de menigte der daarop groeijende, het paard meest dienſtige gewaſſen, ongemeen veel tot deszelfs welzijn en gedijen bijdragen.

Het genot dat de paarden van dezelve maken, geſchiedt of onmiddellijk op de weide, of groen gevoederd op ſtal, of wel door dezelve te droogen als wanneer zij den naam van hooi aannemen.

25 Hoezeer het groen voeder door ſommigen ten eenemaal afgekeurd wordt, leert echter de gepaste beſchouwing door ondervinding geſtaafd, dat dit gevoelen, niet algemeen als navolgingswaardig aan te nemen, en het in tegendeel raadzaam is, wanneer de omſtandigheden zulks vergunnen, de paarden dit voed-

ſel onder gepaste bepalingen te laten toekomen, als het natuurlijkſte en doelmatigſte dat dezelve in den natuurſtaat gebruiken, hetgene bij met droog voeder gevoedde het nut heeft om de maag en ingewanden van ſlijm- en aardachtige deelen te bevrijden, welke ſteenachtige aangroeijingen in dezelve veroorzakende, hunnen oorſprong uit het drooge voeder ontleenen; terwijl hetzelve door de verbetering van het melkſap, ook die van het bloed en andere vochten te weeg brengt, en vooral gunſtige veranderingen in het ſtelſel der opſlorpende vaten en klieren veroorzaakt.

26 Bijzonder brengen de groene kruiden, vooral die welke op de weide en in het voorjaar genoten worden, deze gunſtige uitwerkingen te weeg, daar het paard hierdoor in ſtaat geſteld wordt de voor hetzelve meest geſchiktſte plantgewaſſen uit te kiezen, dezelve friſſcher, en in het volle genot der weldadige werkingen der lucht en des lichts, en onder eene behoorlijke ligchaamsbeweging te genieten; terwijl niets heilzamer dan de weide voor de meeste gebreken der voeten is, tot welker genezing het ſap der gekneusde planten en de koele grond zeer veel bijdraagt; voorts is hetzelve allernoodzakelijkst voor jonge paarden welke tot hun vierde of vijfde jaar, alleen of grootendeels groen voeder hebben

ben genoten, zoo als de poolſche, donſche, ukrainſche enz., welke tot dien ouderdom toe bijna de weide niet verlaten hebbende, zich bezwaarlijk alleen aan het genot van droog voeder gewennen, waarom men deze, indien het mogelijk is, jaarlijks in de lente gedurende eenige weken in de weide zenden moet.

27 Niettegenſtaande deze voordeelen en dat het groen voeder wel vleesch doet verkrijgen, is echter hetzelve voor een werkend paard niet krachtig en voedzaam genoeg, daarenboven, vooral wanneer het aanhoudend te lang genoten wordt, veroorzaakt het zwakke vezels, wijde ingewanden en een wekelijk temperament; uit welken hoofde verſcheidene beroemde veeartſenijkundige het even nadeelig oordeelen om paarden die ziekten van verzwakking van eenig ſtelſel, zoo als de droes enz. ondergaan hebben, in de weide te zenden, als zij zulks in die met ontſtekingen verzeld gaan, heilzaam beſchouwen.

28 Zal echter het paard de meeste voordeelen van dit voedſel verkrijgen, zoo behoort men de volgende oplettendheden deswegens in acht te nemen: men kieze in de eerſte plaats dien tijd tot het genieten der weiden uit, welke de meeste voordeelen beloofd, en dus het voorjaar, wanneer de pas ontſpruitende kruiden hunne volkomene krachten bezitten en

het jaargetijde het gematigdſte is, opdat het genot dat het dier van dezelve in de zuivere lucht, met gematigde beweging gepaard, maakt, voor hetzelve van de heilzaamſte gevolgen zij; het beste tijdperk hiertoe is gedurende zes weken van tusſchen den 15 en 25 van bloeimaand (Mei) af aan, indien geene redenen van bezuiniging enz. verpligten hetzelve te verlengen, hetgene echter niet langer dan tot den laatſten, en bij guur weder ſlechts tot de helft van herfstmaand (September) behoort plaats te hebben; aangezien het later gebruik van groen voeder niet alleen onraadzaam is, wijl het alsdan veel minder voedzaam is, maar nadien de koude nachten, de guurheid des weders, de vochtigheid van den grond, en de herfstnevels de gezondheid allernadeeligst zijn.

29 De weiden moeten hoog en droog gelegen, van genoegzaam zuiver, liefst van ſtroomend water voorzien zijn, en kan het wezen door aangrenzende boomen eene voldoende beſcherming tegen de guurheid des weders, en brandende zonneſtralen opleveren, en zij een gezond, fijn, niet te lang, met welriekende kruiden en veel klaver vermengd gras bevatten; daarentegen zijn vochtige, moerasſige, broekige en lage weiden volſtrekt af te keuren, en de al te drooge en ſchrale ſlechts in den uiterſten nood te verkiezen; de eerstgenoemde,

de, uit hoofde dat niet alleen de uitwaſemingen en de vochtigheid der lage grondsgeſteldheid, de gezondheid allernadeeligst zijn, en zij met de vele daarop groeijende zure en andere ongezonde en zelfs vergiftige planten, te zamen aanleiding tot moeras- of rotkoortſen, nierontſtekingen enz. veroorzaken, maar zelfs, wijl derzelver modderachtige deelen zich met het gras vermengende, door de dieren tevens genoten worden; terwijl voorts de lage weiden een geil, grof, biezig, en te laat droog wordende, een zuur gras opleveren, en de buitendijksch aan zee gelegene zoogenaamde kwelders, een fijn en weinig voedzaam gras en hooi voortbrengen; nemende de nadeelen welke voor de gezondheid, uit eene lage ligging en het ſlechte voedſel ontſpruiten, bij dezelve in die evenredigheid toe, naar mate het jaargetijde vochtiger is, en men er de paarden langer op laat verblijven. Daarentegen, kan men als de beste weiden, de zoodanige beſchouwen, welke uit de langs de oevers der rivieren zich bevindende uiterwaarden beſtaan, eene nabij gelegene drenkplaats van helder ſtroomend water bezitten, overvloedig, kort, krachtig gras en klaver voortbrengen, en tevens lommer en beſcherming tegen het weder aanbieden; terwijl men de paarden in die evenredigheid in de weide moet plaatſen, dat één hunner, daar, waar vier vette of melkbeesten genoegzaam voedſel vinden, geweid wordt, en voorts

opletten dat van tijd tot tijd de weideplaatſen worden verwisſeld.

30 Alvorens de paarden in de weide te zenden, moet men hen gedurende eenige dagen niet roſſen, ten einde hen minder gevoelig voor de verwisſeling des warmen ſtals met de koude buitenlucht te maken; vermijdende om dezelfde rede hen met regen of guur weder in de weide te brengen, waartegen men hen zoo veel mogelijk beſcherming moet trachten te ſchenken, door, indien er gelegenheid toe is, hen eene overdekte loots of ſchuur op te rigten, of wel, dat men ze bij aanhoudend guur en nat weder des nachts op ſtal zette. Even zoo vermijde men om hen in de brandende zonnehitte op ſchaduwloze plaatſen te doen verblijven, vooral gedurende de middaguren, maar trachte hen gedurende dezelve eene koele, luchtige ſchaduwrijke plaats in de nabijheid van water te bezorgen; men drage verder zorg om weidende paarden niet te verhitten, noch ze zwetende in dezelve te brengen, waarom men, indien het eenigzins mogelijk is, hen gedurende dien tijd van allen arbeid verſchoonen moet; terwijl men hen nimmer dan in den uiterſten noodzaak kluisters behoort aan te doen, daar zulks den gang bederft.

31 Daar de te ſchielijke overgang van droog

tot

tot groen voeder de oorzaak van veelvuldige ziekten opleverd, zoo moet daarin met de grootſte zorgvuldigheid en ſlechts trapsgewijs te werk worden gegaan, vooral wanneer het groene voeder het paard te ſterke buikzuivering veroorzaakt, alsdan geve men het in den beginne deszelfs gewoon droog voeder, langzamerhand de hoeveelheid daarvan verminderende tot dat het aan het groen voeder gewoon is, en neme denzelfden regel bij den overgang van dit tot het ſtalvoeder waar, hetzelve trapswijs vermeerderende en door geele wortelen onder de haver te mengen, den overgang onmerkbarer makende; waarbij men het gebruik van een verſterkend middel voor de ingewanden moet voegen, uit gelijke deelen geneverbeziën en roode gentiaan met een vierde gedeelte zout beſtaande, hetgene tevens de vaak door het groene voeder veroorzaakte wormen verdrijft; moetende men eene foortgelijke oplettendheid omtrent de remontepaarden gebruiken, welke aan een' ſchraal of ſlap voedſel gewoon zijnde, men alleen langzaam en trapswijs het volle ration haver moet toedeelen, indien men ze in geene ongeſteldheid wil doen vervallen; zijnde men in alle gevallen verpligt om aan paarden die men niet van alle werkzaamheden verſchoonen kan, hetzij dezelve het groene voeder in de weide of op ſtal genieten, eene daaraan geëvenredigde hoeveelheid haver of ten minſten brood te geven; verſchoonende

voorts

voorts de uit de weide komende paarden van ſterke bewegingen en arbeid, en gewenne hen langzamerhand aan dezelve.

32 Onaangezien de weiden verre de voorkeur boven het voederen van groene kruiden op ſtal bezitten, is men echter ſomtijds verpligt zich tot het laatſte te bepalen, bij paarden welke tevens daarbij moeten gebruikt worden, voorts bij zoodanige welke zeer kort van hals, bejaard of zeer groot zijn, als mede bij degenen die een onrustig temperament bezitten; terwijl wegens het groene voederen op ſtal, het volgende noodzakelijk waargenomen dient te worden.

33 1°. Men kieze daartoe een goed ſoort van gras en het tijdperk uit, dat hetzelve het meeste kracht bezit; 2°. men hale het niet van te ver afgelegene plaatſen, aangezien het alsdan in de warmte verwelkt, verhit en dus ongezond wordt; en niet meer dan men telkens gebruikt; waarom men, indien de gelegenheid zulks vergunt, het in twee afdeelingen voor het gebruik van den dag en den nacht moet deelen, en het eerſte één uur na zonnen-opgang, het andere des avonds één uur vóór derzelver ondergang afmaaijen en te huis brengen, om de ongezonde daauw en nevelige dampen te vermijden; 3°. men beware het niet in de warme ſtal, maar op eene koele

koele luchtige plaats; 4°. geve ſlechts weinig te gelijk, maar liever dikwerver daarvan in de ruif; 5°. daar wanneer men geile of jonge klaver alleen voedert, de paarden zich uit graagte er ligt aan overëten, en dezelve vele gasſoorten ontwikkelende, winden, kolijken (buikwee) en andere gevaarlijke toevallen veroorzaken kan, zoo is daartegen het beste behoedmiddel, dat men ze in geene groote hoeveelheden in de ruif, waarin ze broeit, te gelijk geeft, of nog beter, ze met geſneden ſtroo voedert, en ze met geen honig- of anderen daauw bevochtigd, te huis brengt.

34 In het algemeen is het aanhoudend voederen van gras, klaver, wortelen, enz. vooral voor werkende paarden, af te keuren, uitgezonderd wanneer eene bijzondere geſteldheid des paards zulks tot wegneming van dikbloedigheid, verhitting enz. en de daaruit voortſpruitende ziekten, als verkoelende middelen aanraden, uit hoofde het groen voeder opblaast, verſlapt, zuur veroorzaakt, en de ingewanden uitzet, aangezien het in te groote hoeveelheid gebruikt wordt zonder krachten te geven; hierdoor zijn ſtalpaarden ſteeds ſterker, moediger en levendiger dan die met gras of wortelen gevoed worden, wier loom- en traagheid tegen de eigenſchappen der eerſte zeer afſteken; doende ons voorts de ontleedkunde zien, dat de ingewanden der eerſte klein, derzelver wer-

werking ſterk, het vleesch vast en het bloed meer roode deelen bevattende is, terwijl bij de laatſte de ingewanden uitgezet, eenen grooten buik, en waterachtiger bloed aangetroffen wordt.

35 Aan gelijke nadeelen is het voederen van meel, zemelen, ſpoeling en lijnkoekwater aan paarden welke moeten arbeiden, onderhevig, daar dezelve de ingewanden verſlappende en opblazende, veel zuur veroorzaken en maar al te vaak aanleiding tot onderſcheidene waterzuchten enz. geven; zijnde dezelve dan alleen aan te raden, wanneer men ze als geneesmiddelen, of tot eenen leefregel (*diëet*) wil doen verſtrekken.

Bovenal is warm voeder te verwerpen, daar de dierlijke ingewanden voor raauw berekend zijnde, dit uitzetting, verſlapping der vezelen, een grooter toevloed van ſappen en zwakke ingewanden veroorzaakt.

DERDE ARTIKEL.

Het drooge of ſtalvoeder.

36 Het drooge of ſtalvoeder beſtaande uit de gedroogde gras- en klaverſoorten, onder de benaming van hooi bekend, benevens onderſcheidene granen en derzelver ſtroo,

ſtroo, is voor een arbeidend paard als het heilzaamſte aan te merken, daar het zoo ſpoedig niet verteerd wordt, in minder hoeveelheid meer voedſel ſchenkt, de ingewanden niet zoo veel uitbreid, en de vezels en ſpieren meer verſterkt dan door het groene voeder plaats heeft.

a. Het hooi.

37 Matig gevoederd is het **hooi** niet alleen een gezond, maar een bijna onmisbaar voeder, offchoon deszelfs goede eigenſchappen meer in het tweede vereischte der voedſelmiddelen, namelijk in verzadigen door het vullen der maag, dan wel in de tweede om voedſel te ſchenken, gelegen zijn; daarentegen is de overmaat, zelfs dan wanneer het de beste eigenſchappen bezit, allerſchadelijkst, daar het ſterk doet zweten, diklijvig, kortademig en mat maakt, wijl het de ingewanden te veel uitzet, welke tegen het middelrif drukkende, door de vernaauwing der borſtholte de ademhaling belemmeren; veroorzakende voorts eene gebrekkige ſpijsvertering, verſtopping en wormen.

38 Deszelfs deugd van eene goede keus, van het goed winnen en bewaren afhangende, doet deswegens het volgende vereiſchen:

Dat

Dat het op die landen gegroeid is, welke als het beste tot weiden geſchikt beſchouwd kunnen worden; dat het geheel of grootendeels uit voor het paard voedzame en nuttige kruiden beſta en geene of zoo weinig mogelijk voor hetzelve ondienſtige planten bevat; het behoort in dien tijd gemaaid te zijn waarin de gemelde kruiden meerendeels bloeijen, aangezien het alsdan krachtiger en voedzamer is, hetgene deszelfs geur en het gezigt doet ontdekken; zijnde uit dien hoofde het hooi van de tweede ſnede, onder den naam van etgroen of nagras bekend, offchoon anders in tijd van gebrek niet volſtrekt verwerpelijk, echter, wijl het weinig kracht bezit en in het najaar gewoonlijk ſlecht gewonnen wordt, als een ongepast paardenvoeder te beſchouwen. Eindelijk behoort het in droog weder gewonnen te zijn, waardoor het kleur en geur behoudt, voorts genoegzaam gedroogd, en op eene gepaste plaats bewaard te worden.

39 Men erkent het goede en wel gewonnen hooi daaraan, dat het fijne dunne halmen, niet te kort noch te lang zijnde, vele kruiden en bloemen, zonder harde ſteelen en bladen, eenen welriekenden geur, en bleekgroene kleur bezit; moetende het voorts eene zekere trap van vochtigheid hebben, zonder echter in het minſte nat te zijn; bezit het alle deze eigenſchap-

ſchappen uitgenomen de kleur, zoo kan men het echter als goed zijnde beſchouwen, daar het dezelve toevallig kan verloren hebben, zoo als veelal bij oud hooi het geval is.

4o Het tegenover geſtelde hiervan, maakt het kenmerk van ſlecht hooi uit, het zij dat het vele vergiftige planten bevat, of duf, ſtoffig, beſchimmeld, biezig, grof, vochtig of te nieuw is, daar zulks de gevaarlijkſte ziekten, als de loop, kwade droes, de worm, dampigheid, ſchurft enz., voortbrengt. Zelfs datgene, het welk uit goede kruiden beſtaande, geen ander ſlecht kenmerk dan eene bleeke ſtrookleur vertoont, en hierdoor aanduid dat het, afgemaaid zijnde, te veel regen heeft bekomen, of te laat in het jaar is gemaaid, nadat de planten niet alleen rijp geworden, maar gedeeltelijk geſtorven zijn, is daarom af te keuren wijl het te weinig voedſeldeelen bevat, zoodat enkel ſtroo boven hetzelve de voorkeur verdient, zijnde daarom datgene, het welk in drooge zomers gewonnen wordt, ſteeds voedzamer dan dat in natte jaren. Beſtaat voorts het hooi wel niet uit vergiftige, maar uit aan het paard onaangename kruiden, zoo als zuur, hard, lang of te week gras, zoo benadeelt dit wel niet deszelfs gezondheid, maar doet het geen nut, daar het dezelve latende liggen, liever het legſtroo eet.

41 Zeer nieuw en daarbij uit vette en zoete gewasfen beſtaand hooi, is, vooral wanneer het niet uitgezweet heeft, allernadeeligst voor de gezondheid, daar de paarden zulks al te gulzig eetende, dit eene ſchadelijke uitzetting van de maag en der darmen ten gevolge heeft, en vaak buikloop veroorzaakt; terwijl hetzelve alsdan broeijende, ſchadelijke gasſoorten ontwikkeld; waarom men hetzelve niet zonder het met oud mager hooi of ſtroo te vermengen en in kleine hoeveelheden voederen moet.

42 De klaver, welke men als een heilzaam en voedzaam voeder kan aanmerken en het hooi ruim opweegt, moet om te droogen met een fikkel gemaaid worden, en zonder bewegen zes of acht dagen in het zwad blijven liggen, bevorens men ze omkeert.

43 De bewaring van het hooi vereiſcht, dat het niet nat binnen gereden en vooral in drooge ſchuren en hooibergen geplaatst wordt; terwijl, wanneer men gebrek aan hooi heeft, men zulks door ſtroo te gemoet kan komen, door het laagswijs te vermengen, tusſchen iedere laag wat zout te ſtrooijen, en het dus vermengd in de ruif te geven, waardoor dit met de geur van het hooi doortrokkene ſtroo de paarden des te aangenamer wordt.

44 Daar het hooi veel van deszelfs voedzaamheid verliest wanneer het eenigen tijd losgemaakt, uitgespreid of door vervoering aan de lucht blootgesteld is geweest; aangezien hetzelve alsdan verdroogt en deszelfs vlugge bestaandeelen vervliegen, zoo moet men zoo veel mogelijk vermijden om meer hooi los te maken dan men iederen dag gebruikt.

Voorts, daar gedurende de vervoering op de gewone wijs veel hooi verloren gaat, zoo is het voor de ruiterij raadzaam om hetzelve gesponnen of in netten mede te voeren. (6)

b. De

(6) Om het hooi te spinnen en mede te voeren zoo als bij de ruiterij gebruikelijk is, zet zich iemand op een hoop uitgespreid hooi, een ander neemt eenen dikken stok, om welken hij een handdikken streng van te zamen gedraaid hooi wikkeld en de einden aan den eersten in de handen geeft; terwijl hij voorts den stok rondraaijende langzaam terug gaat, neemt den anderen zoo veel hooi met beide handen te zamen als noodig is om een hooistreng van eene genoegzame dikte te vormen; wanneer men hooi genoeg tot een ration gesponnen heeft, laat men dezen strik eenige keeren bijeen loopen, of draaid eenige derzelve bijeen in de gedaante van eene rol gesponnen tabak, om dus de ruiterij te vergunnen haar hooi op eene beknopte wijs mede te voeren.

De oostenrijksche ruiterij pleegt zich van twee zakvormige uit dun touw gevlochtene netten ten zelfden einde te bedienen, welke een ration hooi kunnen bevatten en door hen vóór op het paard gevoerd wierden.

b. De granen.

Derzelver onderſcheidene ſoorten.

45 Het voedſel dat door ieder werkend paard in eene zekere hoeveelheid genoten moet worden, om deszelfs arbeid op den duur te kunnen volbrengen, beſtaat uit onderſcheidene granen, welke de ontleedkundige beſchouwing van deszelfs ingewanden die het als een graanetend dier doet kennen, als een voor deszelfs natuur noodzakelijk voedſel moet doen aanmerken.

Deze granen beſtaan uit tarwe, boekweit, wieken, erweten, linſen, boonen, rogge, garst en haver, en zijn naar mate zij voedſeldeelen bevatten, meer of min tot gebruik aan te prijzen.

46 Onder deze zoude de tarwe, welke het meeste voedſeldeelen bezit, den voorrang boven alle andere verdienen, daar dezelve het gezondſte en voedzaamſte zijnde, de paarden ſpoedig vet, gladharig en glansrijk maakt, ware het niet dat derzelver hooge prijs, en niet genoegzame hoeveelheid, haar tot dit oogmerk belette te beſtemmen.

47 De boekweit kan, om dezelfde redenen, mede als geen beſtendig paardenvoeder aangemerkt

merkt worden, offchoon zij zich wegens hare voedende eigenfchap, als een goed en gezond voeder aanprijst.

48 Daarentegen worden de erweten, offchoon zij de paarden fpoedig vet maken, als ongezond en verftoppingen veroorzakende befchouwd; kunnende men hetzelfde van de met deze in eigenfchap overeenftemmende linfen bemerken; in tegendeel kan men de wieken niet alleen groen, maar uitgedorscht in gelijke hoeveelheid als de haver gevoedert, als een goed voedfel befchouwen, offchoon derzelver ftroo zeer ongezond is.

49 De paardenboonen, rijp en gedroogd, vooral grof gemalen, zijn met hakfel vermengd, en alleen of benevens de haver gevoedert en vooral tot brood gebakken, een zeer goed voedfel, doch groen zijnde daarentegen nadeelig en ligt buikwee veroorzakende.

50 Wegens deszelfs verhittende eigenfchappen is de rogge minder dienftig dan eenige andere granen; daar dezelve het bloed lijmig en dik doende worden, aanleiding tot onderfcheidene ooggebreken, longziekten, mok enz geven kan, waarom men dezelve aan rijdpaarden, vooral wanneer zij weinig beweging hebben, volftrekt onthouden, en ze in alle gevallen

len alleenlijk met ligtere graanſoorten en veel hakſel vermengd en grof gemalen, moet geven; waarbij men alsdan in acht moet nemen om ze in zeer kleine hoeveelheden dikwijls herhaald toe te deelen en indien het den tijd vergunt, ze alvorens eenige uren in het water te weken en dit weg te werpen, daarentegen is het daarvan gebakken brood een zeer goed verſterkend en kracht gevend voedſel om aan paarden welke ſterke vermoeijenisſen doen en op reiſen tusſchen beide te geven, daar het ligter verteerbaar zijnde dan de haver, de maag niet bezwaard.

51 De garst is een der beste voeders, wijl dezelve zeer veel meel bevat, vooral wanneer zij grof gemalen wordt, hetgene des te noodiger is, daar derzelver korrels hard te bijten zijnde, door de paarden veelal ongekaauwd worden doorgeſlikt; leverende voor derzelver voortreffelijkheid de daarmede gevoed wordende oosterſche en ſpaanſche paarden duidelijke bewijzen op; terwijl het garſtenmeel in ziekten tot een uitmuntend voedſel verſtrekt.

De haver.

52 Onder alle granen verdient de haver bovenal onzen aandacht, daar dezelve door gematigde prijs, overvloed, en goede eigenſchap-

ſchappen in de meeste europiſche landen tot het algemeenſte paardenvoeder geworden is; nadien de betrekkelijk zwaarſte de meeste voedſeldeelen bezit, zoo behoort men nimmer derzelver hoeveelheid volgens de maat, maar ſteeds naar het gewigt te bepalen (7) en men diegene te zoeken welke groot van korrel, zwaar, dun van bast, vol meel, geel of bont van kleur is; diegene vermijdende welke te nieuw of niet genoegzaam uitgezweet, zoo wel als degene die door bedrog der verkopers met water doortrokken, klam of muf is, daar zulks of de gezondheid benadeelt, of ten minſten het paard in het gewigt doet te kort komen De haver bezit minder voedſeldeelen dan de tarwe en garst, terwijl deszelfs bast eene verhittende eigenſchap bezit; daarenboven, wanneer men zoo deze als andere granen zonder hen met hakſel te vermengen voedert, zoo ſlikken ze de paarden onverteerd door, waarom men haar met deze ſteeds vermengen, en voor jonge en zoodanige paarden welke zwakke ſpijsverteeringswerktuigen bezitten, grof moet doen malen, hetgene ech-

(7) Het last derzelve behoort nimmer minder dan 2500 ponden amſterdamsch waaggewigt te wegen, of de decalitre minder dan 5 kilogrammen, hetgene dus ruim een ℔ voor iedere litre uitmaakt.

echter bij ſterke en arbeidende paarden niet alleen onnoodig, maar zelfs af te keuren is, want aangezien de haver als eenen werktuigelijken prikkel op de ingewanden werkende, deze tot eene grootere werkzaamheid in het afſcheiden van het voedſelſap noopt, zoo is het hieraan toe te ſchrijven, dat het meelvoedſel der gemalene haver en andere granen, wel vet maakt, maar weinig krachten ſchenkt; kunnende men uit het boven gezegde ook de oorzaak afleiden, waarom te veel haver en andere granen de paarden bezwaard, gemest, loom, bloedrijk, en genegen tot zweten maakt, en aanleiding tot ontſtekingen, verſtoppingen der ingewanden en galſteenen geeft.

53 Behalven de geheele of gemalene granen, gebruikt men de basten of zemelen van rogge en tarwe, vooral in ziekten waarin ſlechts eene matige voeding vereischt wordt, wanneer men ze in het water weekt, en zij alsdan tot een verkoelend, weekmakend en verzachtend middel verſtrekken.

c. Het ſtroo.

54 Het ſtroo dat men gewoonlijk aan de paarden geeft, beſtaat uit dat der rogge, tarwe, haver en garst, waarvan de drie eerſte het ge-

gebruikelijkſte zijn, behoorende hetzelve niet te hard van halm en vooral niet duf te zijn; dat van erweten, boonen, linſen en wieken is als groen voeder nog eenigzints te gebruiken, gedroogd echter als ongezond aan te merken.

55 Men kan het ſtroo als het gezondſte, zoo al niet als het voedzaamſte voeder en als diëet ten hoogſte aanprijzen, hetzij men het als hakſel onder de haver voedert, waartoe men het rogge- en tarwe-ſtroo verkiest, hetzij men het alleen of met eenig hooi vermengd, aan de paarden toedeeld, waartoe het verſche tarweſtroo dezelve bijzonder aangenaam is; kunnende men hen gerust zoo veel daarvan geven als zij ſlechts lusten, en hetzij als hakſel of anderzints tot 9 a 10 ponden dagelijks voederen; verdienende goed ſtroo in alle gevallen niet alleen ver de voorkeur boven ſlecht hooi, maar zelfs de alleen met ſtroo en haver gevoederde paarden, zijn veel vlugger dan die te veel hooi genieten, moetende men dit volſtrekt of grootendeels aan diegene onthouden, welke dikbuikig, te vet, kortademig en mat zijn.

d. Buitengewone voedſelmiddelen.

56 Behalven het gras, hooi, de granen en peulvruchten, welke het gemeenzaamſte tot voe-

der der paarden gebruikt worden, zijn er nog verſcheidene ſoorten van wortelen, welke hetzij met, of als plaatsbekleeding der granen, of als gezondheidsmiddelen aan de paarden kunnen gevoederd worden.

57 Onder deze zijn de gele en roode wortelen, klein geſneden en met een weinig haver vermengd, een allerheilzaamst voedſel in ontſteking- en huidziekten, in den hoest, de droes en ſoortgelijke ongeſteldheden, terwijl niets beter is om den overgang van de weide tot het drooge voeder, vooral bij jonge paarden zonder nadeel plaats te doen grijpen; verſtrekkende het gladde en glansrijke haar dat de paarden van dezelve bekomen, tot een bewijs van de gezondheid dezes voedſels.

58 De aardappelen veel voedſelſtof bevattende, geven gekookt, fijn gedrukt en met hakſel en een weinig zout gevoederd wordende, een voortreffelijk voedſel voor het paard wanneer het geene ſterke vermoeijenisſen behoeft te lijden.

59 De radijs, ramenas, en peperwortel, welke door de paarden zeer gaarne gegeten worden, verſtrekken tot een uitmuntend en tevens onſchadelijk maagmiddel, in verloren eetlust, verſlijming, en opgeſtopte droes, terwijl

wijl daarenboven de beide laatſte met een goed gevolg tegen de wormen gegeven worden.

60 Het keukenzout is niet alleen onmisbaar om door bijvoeging van eenige vingergrepen daarvan, de nadeelige eigenſchappen van nieuwe haver en hooi grootendeels onſchadelijk te maken, maar de weekelijkſche herhaling hiervan over het voeder, is allerheilzaamst tot vermeerdering van eetlust, bevordering der ſpijsverteering, en wegneming van ſlijm, moetende alleen zulks in inwendige ontſtekingziekten vermijd worden.

VIERDE ARTIKEL.

Over de middelen om de nadeelige eigenſchappen van ſlecht voeder te verbeteren.

61 Slecht en niet genoegzaam voeder zijn de bronnen waaruit de meeste ziekten die het paard treffen, derzelver oorſprong ontleenen, daar ſlecht voeder geen goed melkſap (chijl) uitleverende, ten gevolge heeft, dat zoo wel de vaste als vloeibare deelen eene ongunſtige en tot ziekten overhellende geſteldheid aannemen; uit dezen hoofde is niet alleen voor ieder in de keus van het voeder de grootſte op-

oplettendheid noodig, maar vooral behoort in den krijgsſtand, het bedrog dat bij deszelfs levering, zoo omtrent de hoedanigheid als hoeveelheid maar al te veel plaats heeft, door de met deszelfs ontvangst belaste officieren en fouriers ten zorgvuldigſte tegengegaan te worden, zoo door dezelve ten ſcherpſte te onderzoeken, als met eene juiste unzer na te wegen.

62 Daar men echter maar al te vaak, vooral in oorlogstijd in het geval komen kan, om geen ander dan ſlecht voeder te kunnen bekomen, zoo is de kennis der middelen om deszelfs nadeelige eigenſchappen zoo veel mogelijk weg te nemen, eene der alleronmisbaarſte kundigheden.

63 Het nieuwe hooi kan men door het op eenen droogen luchtigen zolder uit te ſpreiden, veel verbeteren, voorts er een weinig zout tusſchen ſtrooijen, en er niet te veel van gelijktijdig voederen; is het muf, zoo moet het uitgeſchud en uitgeklopt, het beſchimmelde uitgezogt en weggeworpen, vervolgens met wat pekel beſprengd, en in de zon of opene lucht gedroogd worden; terwijl het uitſchudden en uitkloppen van het hooi, niet alleen omtrent datgene, hetwelk ſtoffig is, maar ten allen tijde alvorens het te voederen plaats hebben moet.

64

64 Zijn de granen muf en beſchimmeld, zoo moet men ze in zuiver water behoorlijk afwaſſchen, daarna in eenen oven of op eene togtige plaats onder gedurig omroeren, droogen, en ze vervolgens met eenig zout vermengd, voederen, terwijl men in alle gevallen, zelfs de zuiverſte granen van ſtof en zand, hetgene de longen en gezondheid zoo nadeelig is, moet zuiveren, door de ſtoffige buiten den ſtal te wannen, en de zandige of met ſteentjes vermengde, te ziften.

65 Is het ſtroo tot hakſel in eenen geringen trap muf, beſchimmeld of vochtig, zoo poge men het door waſſchen en droogen te verbeteren; kan men zulks door dit middel niet bewerkſtelligen of is het rot, zoo is het beter geen hakſel te voederen.

VIJFDE ARTIKEL.

Over de hoeveelheid van het voeder.

66 De nadeelen der overmaat en van te weinig voedſel aangetoont hebbende, zoo is het noodig dat men de bepaling dier hoeveelheid kenne, welke tot bewaring der gezondheid des paards het meeste gepast is, waarbij men ſteeds in het oog moet houden: 1°. het ſoort

en

en de hoedanigheid des voeders, dus behoeft men minder ponden tarwe en garst dan haver, minder zware dan ligte haver, minder voedzaam dan ſchraal hooi te voederen; ten andere het ſoort, de ouderdom en de werkzaamheden, daar een klein paard minder dan een groot, een volwasſen en doorvoed minder dan een jong en mager, een rust genietend minder dan een arbeidend paard noodig heeft.

67 Volgens dezen regel geve men dagelijks aan een ligt kavallerij- of rijdpaard 6 of 7 ponden goede haver, en 6 of 8 ponden hooi, benevens 4 pond ſtroo tot hakſel en evenveel in de ruif.

68 Tuig- en zware ruiterijpaarden, 8 ponden haver en 8 tot 10 ponden hooi, terwijl men aan werk- en treinpaarden 10 ponden haver en 12 tot 15 ponden hooi bij de bovengemelde hoeveelheid ſtroo tot hakſel geven kan; rekenende voorts 4 of 5 ponden tot het legſtroo van ieder ſoort van paarden.

69 Bij gebrek van hooi en ſtroo, behoort voor ieder misſend pond hooi, de haver met $\frac{1}{4}$ pond, en voor ieder pond ſtroo met $\frac{1}{2}$ pond vermeerdert te worden.

Geeft men andere granen dan haver aan de paarden, zoo moet men tot bepaling der hoeveel-

veelheid derzelver betrekkelijke zwaarte in het oog houden, zijnde dezelve zoodanig, dat wanneer die der haver 12 is, de tarwe 24, de rogge 22½, de garst 17, en de boekweit 15 bedraagt.

ZESDE ARTIKEL.

Over de wijze van het voeder toe te deelen.

70 Wat de wijze van toedeeling betreft, zoo heeft de ondervinding onwederſprekelijk bewezen, dat de waarneming der volgende regels, bijna zoo veel deel aan de gezondheid en het welvaren des paards, als de hoedanigheid en hoeveelheid des voeders hebben. In de eerſte plaats brengt de gelijkheid in den tijd en de wijze van voederen ongeloofbaar veel tot het gedijen des paards toe, zijnde hierdoor de paarden der ruiterij ſteeds zoo veel beter in ſtaat dan die der burgers, welke, offchoon veel ſterker gevoederd wordende, door hen in gebruikbaarheid en gewoonlijk ook in goeden ſtaat ver overtroffen worden. Voorts doen ons proeven en ondervinding zien, dat het paard in die evenredigheid beter gedijd naar mate de maaltijden talrijker en de op eens gegevene hoeveelheid voeder minder is; waarom men weinig te gelijk, maar lie-

liever dikwerver voederen moet; alsdan wordt de haver beter verteerd, bezwaard minder de maag, en geeft beter melkſap; terwijl daarentegen eene groote hoeveelheid de ingewanden te veel aandoet, het maagſap kan er niet genoegzaam op werken, en langer in de ingewanden blijvende, veroorzaakt het maar al te vaak buikwee of verſtoppingen.

71 Men moet echter hierbij volſtrekt de dienst en de werkzaamheden des paards in aanmerking nemen, zoodanig, dat deze hiertegen geene verhindering in den weg leggen, aangezien het paard niet kort voór noch na het arbeiden gevoedert mag worden, daar zulks de ſpijsverteering zeer nadeelig is; verrigt dus een paard geene dienſten, welke zulks wederſpreken, zoo geve men het de haver in vier deelen, hierdoor worden de tusſchentijden vermindert, in welke de paarden zich uit ledigheid kwade gewoonten, als kribben bijten enz. eigen maken, terwijl men dezen regel volſtrekt bij jonge en door ziekte in hun ſpijsverteering verzwakte paarden, dient te volgen.

72 Vooral wanneer men de haver enkeld in eene aanmerkelijke hoeveelheid voedert en zoo veel te meer andere graanſoorten, bijzonder de rogge, geve men elk voeder in verſcheidene keren,

ren, naar mate het paard het vorige opgegeten heeft, en breide hetzelve wel in de krib uit, anders kaauwd het paard de haver niet behoorlijk, overeet zich vaak, verſtrooid de haver of ademd ze warm, waardoor het tegen dezelve walgd; het is om dezelfde rede dat men alvorens nieuw voeder te geven, telkens de kribben van alle overblijffels van het vorige zuiveren moet, daar niet alleen deszelfs zure uitwaſemingen ongezond zijn, maar het paard voor het nieuwe doet walgen. De noodzakelijkheid van de zuivering des voeders van alle ſtof, door wannen en ziften, hiervoor reeds betoogd zijnde, behoeft geene verdere aanprijzing. Men vermenge voorts de dus gezuiverde granen met eene goede hoeveelheid fijn geſneden hakſelſtroo, hetgene niet alleen de paarden verpligt door kaauwen dezelve meer te vermalen, maar het maagſap doordringt beter de tusſchenruimten des voeders en maakt het tot verandering in goed melkſap geſchikter, terwijl de haver minder te zamenpakkende, zoo veel warmteſtof niet ontwikkeld en het paard minder bezwaard (8).

Moe-

(8) Het zoude zeer veel tot de gezondheid en het welvaren van de paarden der kavallerij bijdragen, wanneer men zoo in het veld als in de kantonnementen in ſtaat was bij iedere kompagnie of ten minſten bij elk eskadron eene hakſelbank mede te voeren, om ten minſten dan;

Moetende men voorts dit voeder met zulk eene juiste hoeveelheid water bevochtigen als noodig is om de haver en het hakfel zoodanig te vermengen, dat het paard het laatfte niet weg kunnende blazen, de haver alleen kan eten, wordende voorts de fpijsverteering door de bevochtiging des anders droogen voeders, merkelijk bevorderd.

73 Daarentegen vermijde men om op droog voeder, vooral wanneer het in eene aanmerkelijke hoeveelheid genoten is, terftond water te geven; niet alleen wijl zulks de fpijsverteering benadeelt, maar vooral, wijl de daardoor uitzettende granen, de maag kunnen doen bersten; vooral is dit bij tarwe, garst, wieken, linfen, bonen, erweten en turkfche tarwe waar te nemen, welke zeer door het vocht uitzetten, waarom het beste is dezelve grof gemalen of geweekt te voederen, in-

---

wanneer de gelegendheid zulks toeliet, de paarden eenig hakfel onder de haver te geven, vooral wegens de naar al te veel plaats hebbende flechte gefteldheid des hoois of bij deszelfs volftrekt gemis, moetende men, indien de omftandigheden het medevoeren dezer werktuigen verbiedt, nimmer verzuimen van dit middel gebruik te maken, wanneer men ze ergens vindt; terwijl voorts zeer veel van het belemmerende der medevoering dezer werktuigen zoude weggenomen worden wanneer men ze zoodanig deed vervaardigen dat zij uit een genomen en te zamen gevoegd konden worden.

indien de gelegendheid zulks toelaat; zijnde mij door de ondervinding maar al te veel voorbeelden van de noodlottige gevolgen der onvoorzigtigheid bekend, om de paarden welke eene aanmerkelijke hoeveelheid garst gegeten hadden daarna te laten drinken; onder anderen kwamen in Polen dertien paarden eener veldwacht van het 11de regiment husfaren op eens hierdoor om.

Nimmer poetse of ontruste men het paard, terwijl het de haver eet, daar zulks aanleiding geeft dat het zich overhaastende, deze niet behoorlijk kaauwt en dus moeijelijker verteerende, er geen behoorlijk voedsel van ontvangt.

74 Omtrent het hooi neemt men insgelijks waar om het altijd uit te schudden en van stof te zuiveren, alvorens het te voederen, en indien men overvloed van goed stroo heeft, altoos een gedeelte van hetzelve met het hooi te vermengen, daar dit middel al het nadeelige en bezwarende van hetzelve wegneemt.

Wanneer men de hoeveelheid hooi op 6, 8 of meer ponden en de toedeeling der haver in vier voeders bepaald, zoo geve men dezelve op de volgende wijs, welke voorzeker, indien geene bijzondere omstandigheden verpligten daarvan af te wijken, als het voordeeligste voor het welzijn des paards aan te merken is.

75 1°. Men geve des morgens vóór het eerſte voeder, ¼ gedeelte van het hooi, neme intusſchen het legſtroo op, waarna men drenkt, poetst, en vervolgens de haver met eene goede hoeveelheid hakſel geeft.

2°. Ten 11 uur geve men het weder eene gelijke hoeveelheid haver en drinken.

3°. Ten 2 uur geve men het een handvol hooi, poetſe en drenke het vervolgens, en geve weder ten 3 uur haver en de rest van het tweede vierde gedeelte hooi.

4°. Des avonds ten 6 uur geve men eerst een handvol hooi alvorens het te drenken, vervolgens de laatſte haver, en het overige gedeelte of het halve ration hooi, het zij alleen of met ſtroo vermengd, wanneer men uit de ſtal gaat (9).

76 Is het paard eenige dienſten of werkzaamheden verpligt te doen, die noodzaken de voedertijden tot drie te bepalen, zoo zijn dezelve het geſchiktſte: des morgens ten 6 en 11, en des avonds ten half zeven uur; terwijl, wanneer zoo als bij krijgspaarden vaak het geval is, men ze tot twee moet beperken, alsdan des morgens ten 6 uur, hooi, ten

(9) Wanneer men overvloed van goed ſtroo heeft, zoo doet men wel om in de tusſchentijden van hetzelve in de ruif te geven.

ten 7 uur haver, ten 12 uur hooi, des middags ten 4 uur haver en ten 6 uur hooi in de boven vermelde evenredigheid gegeven moet worden. Daar het echter raadzaam is zoo veel mogelijk dien leefregel te volgen welke de meeste voordeelen belooft, zoo doet men wel, om deze ſteeds weder te doen in acht nemen zoodra de omſtandigheden die ze in den weg ſtonden, niet meer tot het tegendeel verpligten.

77 Voorts moet men in acht nemen, om telkens wanneer men eene verandering in den gewonen leefregel moet maken, dit ſlechts trapswijs te bewerkſtelligen, ten einde de natuur des paards zich langzamerhand aan dezelve gewenne; is men dus verpligt het getal der tijdperken van het voederen en drenken te verminderen, de haver zonder hakſel vermengd, of zonder ze te bevochtigen te geven, uit hoofde van een op handen zijnde marsch of reis, wanneer men al deze oplettendheden niet kan waarnemen; zoo brenge men het paard reeds eenige dagen te voren trapswijs tot dezen nieuwen leefregel, daar anders deze verandering van leefwijs zich met de vermeerderde vermoeijenis parende, eenen ongunſtigen invloed op het welvaren des paards heeft.

78 Daar iedere ſterke beweging en vermoeijenis eenen ontegenſprekelijken invloed op de ſpijsverteering heeft, zoo doet zulks de verpligting geboren worden, om deswegens in de toedeeling des voeders acht te geven; uit dezen hoofde moet men een paard dat dezelve verrigt niet alleen binnen het uur vóór of na de beweging geen voeder geven maar daarenboven, vooral wanneer het na hetzelve genoten te hebben, weder ſterke bewegingen moet doen, moet hetzelve even min eene aanmerkelijke hoeveelheid bedragen, als hetgene hetzelve vóór het aanvangen van deszelfs eerſte beweging ontvangt; want daar door de vermoeijenis de verduwingskracht verzwakt wordt, geſchiedt de verteering trager, en wanneer men kort na het voederen van het paard ſterke bewegingen vergt zoo wordt de ſpijsverteering geſtoord, de afzondering des melkſaps is gebrekkig en dit van eene ſlechte hoedanigheid; waardoor, zoo uit het ſterk en ſpoedig voederen van zoodanige paarden na ſterke vermoeijenis, als door hen dezelve kort na de voedertijd te doen verrigten, buikwee, maagontſtekingen, verſtopping en verzwangenheid maar al te vaak voortgebragt worden. Tot voorkoming van welke nadeelen men de volgende regels in acht behoort te nemen; dat het tijdperk van voederen ten minſten één uur na het volbrengen der beweging en even zoo veel vóór men

men dezelve begint, dient plaats te hebben, dat men, op reis zijnde, het daarom nimmer hard voeder, maar wel tusschen beide een ſtuk brood moet geven, wanneer men niet ten minſten twee uur rusttijd onderwege kan houden; terwijl men insgelijks omtrent het morgenvoeder waarneemt, dat hetzelve in geene te groote hoeveelheid noch te kort voor het vertrek worde gegeven, daarentegen kan men alsdan liever het avondvoeder vermeerderen, wanneer de maag gedurende de nachtrust de verteering ongeſtoord kan verrigten. En ofſchoon de gewoonte veel nadeel wegneemt, zal men echter ſteeds ondervinden dat zoodanige arbeidende paarden het beste varen, omtrent welke deze voorgeſchrevene regels waargenomen en die eerst één of twee uren na het genotene voeder gebruikt worden.

Om gelijke redenen moeten de paarden der ruiterij, wanneer zij moeten marcheren, des morgens weinig hooi bekomen, daar zij te veel hooi hebbende gegeten, zoo lang traag en loom marcheren tot zij eenige reiſen gemest hebbende, en hunnen buik ſlinkende, zij vrolijker worden; edoch alsdan moet men niet verzuimen om de veelal te wijd geworden ſingels aan te gespen, daar men anders gevaar zoude lopen het paard te drukken.

Indien de ruiterij in oorlogstijd genoodzaakt is hare paarden met groen voeder te onderhouden, zoo wordt het tot eenen noodzakelij-

ken regel, dezelve iedere vier uur op marsch te voederen.

Men heeft nog eene oplettendheid in het oog te houden wanneer verſcheidene paarden in eenen ſtal vereenigd en hunne kribben niet afgeſcheiden zijn, namelijk, om diegene welke graag en die welke langzaam in het eten zijn, te zamen te voegen, daar in het tegenover geſtelde geval de laatstgemelde veel te kort komen, gelijk mede om, wanneer dezelve volgens een bepaald ration gevoed worden, alsdan naar gelang van de werkzaamheden, den ouderdom, den ſtaat en het gedijen van ieder derzelve, van de hoeveelheid voeder, van de eene wat af te houden, om ze aan de andere die zulks het meest noodig hebben, toe te voegen.

ZEVENDE ARTIKEL.

De drank.

79 Even nuttig en noodzakelijk als de lucht en het voedſel is de drank voor het paard, welke meerendeels en voornamelijk uit water beſtaat, dat zoo zuiver mogelijk en wel niet ijskoud, doch echter kouder dan laauwwarm behoort te zijn; terwijl, daar hetzelve door eigenſchappen en wijze van toedeeling eenen grooten invloed op de gezondheid hebben kan,

kan, het allergewigtigst is op hetzelve den oplettendſten aandacht te vestigen, dewijl, wanneer hetzelve bedorven, vuil, ſtilſtaande, met metaaldeelen of inſekten vervult of te koud is, of dat het na verhitting of op eene ledige maag gegeven wordt, het den welſtand des diers allernadeeligst is.

Deswegens en wijl het water niet alleen vatbaar voor de vermenging met vreemde beſtaandeelen, maar ſteeds min of meer met deze bezwangerd is, welke alle, offchoon in verſchillende trappen, de gezondheid ſchadelijk zijn, zoo behoort men eene grondige kennis der eigenſchappen pogen te verwerven die de wateren uit putten, bronnen, ſtroomen, beeken, vijvers enz. bezitten, en of, uit dezelve de beste keus tot derzelver gebruik weten te doen, of indien men genoodzaakt is, ſlechtere te geven, alsdan de middelen te kennen, waardoor men ze verbeteren of minder ſchadelijk maken kan.

80 De deelen welke zich in het water bevinden, beſtaan uit metalen en onderſcheidene delfſtoffen, kalk, gips, zouten enz. die naar evenredigheid hunner aanwezige hoeveelheid, het water ongezond maken; kunnende men door het te laten bezinken, uit de eigenſchap der vaten en den ſmaak zulks veelal onderſcheiden.

Bevinden zich vele metaal- en ijzerdee-

len in hetzelve, zoo kan deszelfs zamentrekkende eigenſchap, in de ingewanden verhardingen en daaruit voortſpruitende ziekten veroorzaken; herkennende men het aanwezen der ijzerdeelen, aan eenen ſmaak als inkt; koperdeelen geven het eenen koperſmaak, alcaliſche (loogzoutige) eenen loogachtigen, terwijl de zwavel het eenen reuk als vuile eijeren mededeeld.

Indien het delfſtoffen, zoo als kalk of gips enz. bevat, hetgene deszelfs wrange ſmaak verraad, zoo blijven daarvan deeltjes in het ligchaam terug, die niet alleen de fijne vaatjes verſtoppen, maar zich tot ſteenen in de ingewanden aanhoopen, welke het paard doodelijk kunnen worden.

Minder ſchadelijk, ſchoon echter in deszelfs gevolgen nadeelig, zijn de zoutdeelen, wanneer zij in eene te groote hoeveelheid aanwezig zijn, daar zij de ingewanden te ſterk prikkelen; wordende het aanwezen van keukenzout door den ziltigen, en van het glauberzout (zwavelzure ſoda) door den bitteren ſmaak welke zij aan het water mededeelen, ontdekt.

Niet minder nadeelig dan een dezer is het moerasſige en bedorvene water, hetgene niet alleen door deszelfs kwade reuk, maar ook tevens door eenen muffen bedorvenen ſmaak kenbaar is.

81 In het algemeen kan men het water in drie ſoor-

ſoorten onderſcheiden, namelijk: in goed, middelmatig en ſlecht, van welke men het bron- put- en ſtroomend water onder het goede rangſchikken kan, waarvan het ligt ſchuimen met zeep een merkteeken opleverd.

82 Het bronwater dat uit eenen ſteenachtigen of zandigen grond ontſpringt, is zeker als het verkwikkendſte en friſchſte aan te merken, echter daar het uit de bron komende veelal te koud is, moet men, ten einde de door het te koude drinken veroorzaakte ziekten voor te komen, het eenigzints laten verſlaan, door het met de hand te roeren of eenigen tijd in den ſtal te plaatſen; welke bemerking ook omtrent het putwater, benevens den grond waaruit het voortkomt, bijzonderen aandacht verdient. Ontſpringt hetzelve uit eenen zoogenaamden kwel en zandgrond, zoo is hetzelve gewoonlijk zeer goed, vooral wanneer den put niet zeer diep is, edoch bij zeer diepe en in ertz of klei gedolvene putten heeft men, zoo wel als bij zoodanige bronnen, ſteeds vermenging met vreemde beſtaandeelen te vrezen.

83 Stroomend water dat men als eene vermenging van bron- en regenwater kan beſchouwen, en volgens de eigenſchappen van den grond waarover het vloeit, meer of minder gezond is, is dan als het heilzaamſte aan te

te merken, wanneer het over ſteenen of zand met eenig verval loopt, daar het in tempering met de dampkringslucht overeenſtemt; edoch hetzelve kan ſchadelijk zijn, wanneer het over delfſtoffelijke, moeraslige of leemachtige gronden lopende, derzelver eigenſchappen en deelen aanneemt, waarvan men het echter door het laten bezinken in groote vaten of bakken zuiveren en het tot een zeer goed drinkbaar water maken kan. Zijnde in het algemeen dat uit rivieren wegens tempering en eigenſchap, als gezond aan te merken.

84 Als een middelmatig water van deugd kan men datgene aanmerken, dat uit groote meren en vijvers, mits van geene groote bosſchen of moerasſen omringd zijnde, geſchept wordt.

85 Daarentegen is het ſlechtſte dat ſtilſtaande in vijvers, poelen, ſlooten, grachten, regenbakken enz. gevonden wordt, daar hetzelve door onzuiverheid, bederf en inſekten de gezondheid zeer nadeelig is; waarom men het nimmer dan in den uiterſten nood en na alle mogelijke verbeteringen moet gebruiken.

Met dit kan men het door den aard des gronds voortgebragte brak water omtrent gelijk ſtellen, hetgene, offchoon de nood er de

paar-

paarden aan doet gewennen, echter ver af is van als gezond aangemerkt te kunnen worden.

86 Voorts is zoodanig water ſchadelijk, dat in eenen hoogen trap van den weldadigen invloed der dampkringslucht beroofd is geworden, bij voorbeeld: dat uit zeer diepe putten en vooral ontdooid ijs- of ſneeuw-water, door gemis der warmteſtof; daar al te koud water kolijken en andere krampachtige toevallen veroorzaakt; het te warme verzwakt daarentegen de ingewanden, het ſpijsverteerings-vermogen en dus de eetlust.

87 Ten einde de feilen der onderſcheidene ſoorten van water te verbeteren, kan men de volgende middelen in het werk ſtellen: Te koud water uit diepe putten enz. kan men deszelfs ſchadelijkheid benemen door het eenigen tijd in eene gematigde luchttempering te ſtellen, tot dat het eene, meer met die welke het dier omringd, overeenſtemmende, heeft aangenomen; uit welken hoofde het zeer voordeelig is wanneer men putten en pompen in de ſtallen heeft, uit welke men het water, eenigen tijd, alvorens het te gebruiken, in bakken of emmers pompt, en het dus deszelfs groote koude eenigzints doe verliezen. In alle gevallen is het drinken van zeer koud water gevaarlijk, daar hetzelve, vooral wanneer het

paard

paard ſlechts eenigzints warm is, de uitwaſeming ſtoort en de afzondering van het dijnvlies van den neus eensklaps doet ophouden, waardoor dit ontſtekende, aanleiding tot verkoudheid, droes enz. geeft.

Is hetzelve zigtbaar onzuiver, of vermoed men dat hetzelve ſchadelijke deelen bevat, zoo kan men door het door te zijgen (filtreren (10), grootelijks van deze bevrijden, terwijl men bedorven water door het inwerpen van eene goede hoeveelheid fijne houtskool, welke men wel omroerd, en waardoor de rottende deelen neêrgeploft worden, veelal van deszelfs onaangename reuk en ongezondheid bevrijden kan.

88 Daar het paard, in deszelfs natuurſtaat van ſappige planten leeft, zoo moet, wanneer het met hooi en drooge granen gevoed wordt, het

(10) Men giete daartoe het water in eene groote ton welke eenige duimen boven den bodem een tapgat heeft, late het daarin eenige uren bezinken, en tappe vervolgens het zuiver gewordene water voorzigtig af, of, zoo men er gelegendheid toe heeft, legge men op dezelve eene digte van rijs gevlogtene horde en daarover een linnen kleed, zette op dezelve eene ter wederzijde open ton, waarin men zuiver zand ter hoogte van één voet ſtort, vervolgens giete men daarop het water, hetgene in de onderſte ton doorzijgende, de meeste onzuiverheden in het zand terug laat.

het mindere vocht dat deze bezitten, door eene meerdere hoeveelheid drank te gemoet worden gekomen, om het hier door deszelfs oorſpronkelijke leefwijs nader bij te brengen; men geve dus hetzelve zoo veel te drinken als het begeert, edoch met waarneming van dezelfde oplettendheid in het toedeelen der hoeveelheid, als wegens het voeder aangeprezen is; namelijk, liever dikwerver dan te veel in eens, en ſteeds wanneer het iets gegeten heeft; bij voorbeeld eenen halven emmer vóór en eenen halven na het voeder, liever viermaal daags dan ſlechts tweemaal; aangezien eene te groote hoeveelheid water op eens gegeven, de maag en ingewanden te ſterk uitzet, het maagſap te veel verdunt en zoo hierdoor als wegens de te weeg gebragte verkouding de ſpijsverteering nadeelig is; terwijl daarentegen, wanneer het inwendige der maag met ſpijsſlijm bekleed is, zoo veroorzaakt het koude water minder aandoening op dezelve, dan wanneer het in de ledige komt, en daardoor kramp of buikpijn veroorzaakt, tot voorkoming van welk laatſte men ſteeds een handvol hooi moet geven; voorts wordt door het te weinig herhaald drenken het nadeel geboren, dat het b. v. des morgens niet of weinig dorstig zijnde, weinig water gebruikt, edoch het bekomt denzelven des middags na het genot van het drooge voeder,

daar

daar het denzelven nu niet voor het gewoone drenkuur des achtermiddags lesſchen kan, zoo drinkt het alsdan op eens eene overmatige hoeveelheid, die het niet anders dan ſchadelijk kan wezen; uit dezen hoofde kan men als regel vaſtſtellen: dat men, wanneer geene bijzondere omſtandigheden zulks verhinderen, zoo dikwerf men op de voedertijden in de ſtal komt, het paard te drinken geve, en wanneer men vooruit weet dat men deze tijden zal moeten verminderen, zulks even als die van het voederen ſlechts trapswijze bewerkſtelligd; en, dat men in groote warmte des zomers menigwerver dan in den winter, water geve, ten einde hierdoor de meerdere, door de uitwaſeming verlorene vochten weder aan te vullen.

89 Doch, hoe heilzaam het drinken is, moet men echter hetzelve nimmer te ſpoedig geven wanneer het paard door beweging verhit is geworden, maar ten minſten één uur na dezelve doen verlopen, vooral wanneer het paard na dezelve rust geniet, terwijl het echter minder nadeel onderhevig is, wanneer het in de beweging blijft, indien men ſlechts de voorzorg gebruikt om het te ſchielijk drinken te beletten, en het geen te koud, maar verſlagen water geeft, zoo door een weinig hooi in den emmer te werpen, als het-

hetzelve met de hand om te roeren. Zelfs is het allerverfrisschende, vooral des zomers, wanneer men op marsch goed en wel bijzonder ſtroomend water aantreft, dat men het paard over de ſtang late drinken, nemende echter in beide gevallen waar om terſtond te vertrekken. De maatregels welke tot zindelijkheid voorgeſchreven zijn, behooren zich ook tot het drinken in zoo verre uit te ſtrekken, dat de emmers en drinkbakken ſteeds zeer zuiver moeten worden gehouden, en dat men aan paarden welke eenige ongeſteldheid hebben, bijzondere tot gebruik beſtemme.

90 Behalven het genot van zuiver water dat het paard in den ſtaat van gezondheid het dienſtigſte is, wordt aan hetzelve, vooral als leefregel in ſommige ongeſteldheden, vermengde dranken gegeven, waaronder men het lijnkoek-, zemel- en meelwater rekenen kan.

Het lijnkoekwater is zeer dienſtig in verſtoppingen, long- en darm-ontſtekingen; het bevordert het verharen, en maakt het haar glansrijk, te welken einde men een lijnkoek in het water legt, hetgene men het paard doet drinken.

Het zemel-water, vooral van tarwezemelen, verdient in alle ontſtekingziekten als een verkoelend, verzachtend en weekmakend middel, alle aanprijzing.

Hetzelfde kan men van de meeldranken

zeggen, welke daarenboven nuttig zijn, wanneer ongeſteldheden een ligt verteerbaar voedſel vereiſchen.

Eindelijk is jenever-ſpoeling een middel, hetgene in plaats van eenig ander voedſel in den kwaden droes aanhoudend gegeven, voorbeelden van volkomen herſtel heeft opgeleverd.

*

VIJF-

VIJFDE HOOFDDEEL.

DE OPPASSING EN BEHANDELING DER PAARDEN.

EERSTE ARTIKEL.

Het zuiveren en poetſen.

91 In de behandeling van het paard kan men het zuiveren en reinigen als de grondzuilen der dierlijke gezondheid beſchouwen, daar het verzuim daarvan aanleiding tot vele ziekten geeft; want daar de huid niet alleen het middel is, om door de zweetgaten het ligchaam van de voor hetzelve ſchadelijke ſtoffen te ontlasten, maar ook, om door de opflorpende vaten, de voor hetzelve nuttige uit de lucht in te zuigen, zoo is het een onmisbaar vereischte tot de gezondheid, dat dezelve zich hiertoe geſchikt bevindt, hetgene ons duidelijk de noodzakelijkheid van het zuiver houden der huid doet ontwaren; aangezien op deze en in de haren zich de onzuiverheden, in de gedaante van een grijs witachtig ſtof vergaderen en de eerſte als met eene korst bedekken, die niet alleen eene onaange-

name jeukte veroorzaakt, en de bron van veelvuldige huidziekten wordt, maar de opening der zweetgaten verſtoppende, zoo wel de uitwaſeming als inzuiging belet; waartegen het dagelijksch poetſen en zuiveren niet ſlechts als een middel tot bevordering van de ſchoonheid der haren, maar als van den grootſten invloed op het welzijn des paards, beſchouwd moet worden, wijl hetzelve daarenboven den omloop der vochten in de fijne huidvaatjes bevordert; terwijl, tot verrigting daarvan de verſchillende handgrepen van rosſen, poetſen en wasſchen met de onderſcheidene daartoe beſtemde werktuigen vereischt worden; en dit het beste in de opene lucht geſchieden kan; aangezien alsdan de wind het ſtof doet vervliegen, hetgene anders op de paarden vallende, zoo wel de zindelijkheid, als ingeademd wordende, de gezondheid nadeelig is; daarenboven is het verblijf in de opene lucht allerheilzaamst, vooral in drooge heldere dagen, en bijna alleen voldoende om de huidziekten voor te komen of weg te nemen.

92 Ter bevrijding der huid van de ſchadelijke ſtofkorst, bedient men zich van de roskam, welke niet te lang noch te ſcherp getand, en even als de borstel, liever eirond dan vierkant behoort te wezen. Men vat daartoe het paard met de eene hand bij het zijdeſtuk

van

van de halfter en poetfe het met de in de andere gehoudene roskam van den nek af aan, langs den hals over de fchouders en zoo vervolgens langs het geheele lijf tot aan de billen, houdende bij het rosfen van het achtergeftel de ftaart met de eene hand; dit rosfen, hetgene met eene ligte hand, fnel zonder drukken naar alle rigtingen, vooral tegen het haar zoo lang gefchieden moet, tot het ftof geheel losgemaakt is, vereischt, dat men om zulks wel te volvoeren, de roskam even behendig met de linker- als met de regterhand wete te gebruiken, naar mate de andere tot vasthouden noodig is; terwijl men voorts vermijden moet, om de al te gevoelige en zoodanige deelen met dezelve te raken, waar de beenderen en pezen onmiddellijk onder de huid leggen, zoo als het hoofd, de fchoft, de ruggraad, en de beenen, tot wier zuivering eene gedraaide ftroowisch, de plaats der roskam vervangen en de borstel voorafgaan moet, terwijl mede de wortel der ftaart, de koker en uijers nimmer door dezelve aangeraakt moeten worden.

93 Vervolgens flaat men, het zij met eene daartoe ingerigte paardenftaart of met eenen doek, het ftof weg dat de roskam losgemaakt, maar niet weggenomen heeft, en gaat tot het poetfen van het geheele ligchaam en der beenen met de gewoone rosborstel

over, welke men vaak op den roskam afwrijvende, van ſtof zuivert; waarna men het geheele lijf ſterk met een haardoek wrijft, om de haren glad te doen leggen en diegene welke losgegaan zijn, weg te nemen.

Dit geſchiedt zijnde, bevochtige men de handen en ſtrijke daarmede over het geheele lijf, neme eenen droogen doek en wrijve het daarmede tot het volkomen droog is, waardoor niet alleen het paard volkomen gezuiverd, maar de haren zeer glad gelegd worden; voorts moeten alle de van mest of modder beſmette plaatſen afgewasſchen en droog gewreven worden.

94 Bij geen al te koud weder moeten de beenen met een ſpons, welke men in eenen emmer met koud water doopt, gewasſchen worden, drukkende het water van de knieën en hakken af aan, benedenwaarts af, en herhale dit zoo lang tot hetzelve geheel zuiver afloopt, bijzonder moeten de vetlokken zuiver worden gehouden, wijl de daarin opgehoopte vuiligheid maar al te vaak mok en ſoortgelijke ongemakken te weeg brengt; vooral moet men niet vergeten de hoeven te zuiveren, door alles wat zich tusſchen de zool en het ijzer bevind, weg te nemen, en de zool en ſtraal te wasſchen, daar dit een der beste voorzorgmiddelen tegen het uitdroogen is; terwijl men zoodanige, die daartoe het meeste ge-

genegen zijn, meermalen met klei en water moet omſlaan, wrijvende men voorts de beenen met eenen wollenen doek tot zij volkomen droog zijn, terwijl men voorts oplet of ook eenige nagels losgeraakt mogten wezen, om ze dadelijk weder te doen bevestigen.

De oogen moeten met zuiver koud water uitgewaſchen, de neusgaten, ooren en de koker zorgvuldig gereinigd worden.

De maantop en de manen moeten met een hoornen kam worden uitgekamd, nadat men de laatſte tot op den kam bevochtigd en met de handen losgemaakt heeft, ze gedurende het kammen ſteeds nat makende; dit aan de eene zijde gedaan hebbende, werpt men ze aan de andere over, en wascht en wrijft ze beſtendig met de eene hand, terwijl men met de andere kamt; eindelijk legt men ze ter vereischte zijde over, bevochtige ze nogmaals, droog ze zoo veel mogelijk, en kamt ze los.

Men ſteke de ſtaart, indien ze zeer vuil is, in eenen emmer, wrijft de nat gemaakte haren tusſchen de handen van boven af aan, en wanneer ze geheel ſchoon en bijna droog zijn, borstelt men ze uit zonder de kam te gebruiken, daar zulks dikwijls ratten- of kaalſtaarten veroorzaakt.

Aangezien de ſchurft vaak haren oorſprong in de manen en de ſtaart neemt, zoo moet men de kam en de wortel der ſtaart bijzonder zuiver houden en zich hiertoe dikwijls van

aschloog en zeep bedienen; terwijl men tot bevordering van den wasdom der ſtaart deze van tijd tot tijd gelijk ſnijd.

Voorts heeft het wasſchen van het boven- en achterhoofd, het voordeel van den aandrang des bloeds naar het hoofd te verminderen en de herſenontſteking voor te komen; zijnde, uitgenomen wanneer het paard verhit en bezweet is, of dat den ruiter zulks uit luiheid om niet te poetſen, verrigt, het zeer heilzaam wanneer men, vooral in de warmte, het paard in ſtroomend water wascht, en dan met ſtroo afwrijft.

95 Wanneer de paarden van den arbeid, het exerceren of eenen marsch terug komen, zoo brenge men hen terſtond op ſtal, uitgenomen, wanneer deze togtig mogt wezen; wijl anders de ſlijk en het zweet op de huid vast droogen; men ſtrijke het zweet met een hout zweetmes af, en wrijve het paard zoo lang met eene ſtroowis tot het droog is; behoorende dit, en des zomers het uitwasſchen der oogen en neusgaten, het eerſte werk te zijn, waaraan men te denken heeft. Is de ſtal zeer togtig, of moet het paard in de opene lucht verblijven, zoo leide men het langzaam rond, om het in de zon te doen opdroogen; men zadele het na verloop van eenen genoegzamen tijd af, poetſe het naar gewoonte, zuivere de ſtaart van modder, en wasſche de voeten, dezelve

zelve tusſchen het ijzer van ſlijk, zand en ſteentjes zuiverende. (11)

96 Tot bevordering van den welſtand, worden de lange haren aan den hals, der ooren en beenen van tijd tot tijd afgeſchoren, hetgene alleen in zoo ver te misprijzen is, als zulks te veel en in zoodanig jaargetijde geſchiedt, dat de daardoor bedekte deelen, welke dezelve van de natuur tot beſchutting tegen het weder enz. ontvangen hebben, van deze beſcherming geheel beroofd worden; bezittende an-

(11) Daar het zorgvuldig poetſen en het regelmatig voederen en drenken zulk eenen gewigtigen invloed op de gezondheid van het paard heeft, dat elk die het bezit of het opzigt er over toevertrouwd is, niet te ſtipt op de waarneming dezer regels letten kan, zoo behoord men in de winterkwartieren en kantonnementen ſteeds een aantal paarden in ſtallen te verëenigen, wijl dezelve hierdoor beter onder opzigt zijn, dan wanneer zij elk in de afzonderlijke kwartieren der manſchappen verblijven.

Ook de behandeling op ſtal draagt veel toe, om hen voor beſchadigingen te bewaren; men zorge om hen vast te maken met halſters van keelriemen voorzien en met koorden of ketens welke aan klosſen vastgemaakt zijn, en door ringen lopende, verhinderen dat het paard er zich in kan verwarren; men gebruike houte in plaats van ijzere hooi- en meſtvorken om ongelukken voor te komen, en verwijdere alle werktuigen waaraan het paard zich beſchadigen kan, uit den ſtal; terwijl men ook op uitſtekende ſpijkers en losgeraakte planken letten moet.

Voorts behoort vooral des nachts in ieder ſtal een man tot ſtalwacht te verblijven en ſteeds een licht te branden, om tegen alle toevallen te waken.

anders dit wegſcheren der haren aan de beenen van ſterk behangene paarden, hetgene het beste over eene ijzere kam geſchiedt, het nut, dat zich minder vuiligheden in dezelve ophoopen.

97 Eene algemeene gewoonte heeft de bedekking der paarden, nadat dezelve gepoetst zijn, in zwang doen komen, ten einde hierdoor aan een der beide volgende oogmerken te voldoen, vooreerst: om dezelve ſchoon en glad van haren te houden, ten andere om hen tegen de koude te beſchermen. Tot bereiking van het eerſte oogmerk is een groot linnen dekkleed met de daartoe behoorende manenkap des zomers voldoende, tot het andere eene met linnen gevoerde deken noodzakelijk, aangezien enkele wollene de huid prikkelende, te ſterk doen uitwaſemen en daardoor gevoeliger voor de koude maken. Tot bevestiging van deze dekens bediene men zich van eene omtrent drie duim breede ſingel, welke bij paarden van waardij, ter plaatſe waar deze den ruggraad aanraakt, opgevuld, en niet te vast aangehaald moet worden; moetende men ook vermijden om dezelve terſtond na het roſſen over te leggen, daar zulks verhindert om door de trillende ſpierbeweging het ſtof af te ſchudden.

Volgens mijn gevoelen is het gebruik van dekens met het tweede oogmerk, zeer ſpaarzaam

zaam aan te raden en dan alleen als doelmatig te beſchouwen, wanneer de paarden ſterk bezweet of verhit op ſtal komen, en zich in zeer koude togtige ſtallen, bij buitengewoone ſtrenge koude of in de opene lucht bevinden; wanneer zij, vooral in het eerſte geval, zeer heilzaam zijn; edoch in alle andere gevallen, bezitten zij het nadeel van het aan de koude blootgeſteld wordend paard veel gevoeliger voor dezelve te maken, wanneer het zonder deze bedekking, aan welke het in de warmere lucht der ſtallen gewend is geworden, zich in de opene lucht moet begeven; welk een en ander het vatbaar maakt voor alle ziektens welke uit geſtremde uitwaſeming ontſtaan; ten minſte heeft mij de ondervinding geleerd, dat paarden welke ſteeds ongedekt op ſtal bleven, veel minder aan de hieruit ontſtaande toevallen onderhevig waren, dan andere welke ſteeds de dekens opgelegd wierden.

TWEEDE ARTIKEL.

De baden.

98 Onder de middelen welke tot in ſtand houding der gezondheid en vermeerdering der krachten, den grootſten invloed uitten, kunnen de baden als eene der eerſte plaatſen verdienende, beſchouwd worden, het zij dezelve koud

koud of laauwwarm, algemeen of plaatſelijk worden in het werk geſteld.

99 Allerheilzaamst zijn de werkingen van het koude bad, het zij het algemeen of plaatſelijk aangewend wordt, om de vaste deelen te verſterken en voor uitdrooging te bewaren, de omloop der vloeibare te bevorderen, en de levenskracht op te wekken, terwijl, indien het in ontſtekingen plaatſelijk wordt gebezigd, door verhindering van eenen te grooten toevloed van vochten naar het lijdende deel, in de eerſte tijdperken der ontſteking, bij wonden, kneuzingen, oogontſtekingen enz. het de toevallen zeer verminderd en de genezing bevorderd.

100 Het algemeene koude bad, vooral daardoor bewerkſtelligd, dat men het paard geheel in het water rijdende, doet baden of zelfs zwemmen, is als het krachtigſte verſterkingsmiddel voor het geheele dierlijke zamenſtelſel (organismus) te beſchouwen; immers daar alle deelen door eene vermeerderde werkzaamheid in kracht toenemen, zoo is niets daartoe meer geſchikt dan het bad. Door de koude wordt de warmte naar de inwendige deelen gedreven, gelijk mede door de zamentrekking der vaten de vochten naar die welke in geene onmiddelijke aanraking met het water ſtaan, terwijl tevens de onzigtbare uitwaſeming voor

eeni-

eenigen tijd geſtuit wordt, waardoor het bloed in de groote vaten en bijzonder in de longen en herſens wordt opgehoopt, doch eerlang betoont het ſterker door het bloed geprikkeld wordend hart eene grootere tegenwerking, en drijft hetzelve met meerdere kracht naar de uitwendige deelen, en met hetzelve verbreid zich de opgehoopte warmte in dezelve, eenen ſnelleren en vrijeren omloop der vochten heeft zelfs tot in de kleinſte vaatjes plaats, de inwendige levenswerktuigen van het opgehoopte bloed ontlast, verrigten hunne werkzaamheden met een grooter gemak, de zenuw- en ſpierkracht worden door den voorafgeganen prikkel der koude vermeerdert, de uitwaſeming wordt herſteld en met dezelve vrolijkheid en kracht te weeg gebragt; vooral uitten zich deze heilzame gevolgen, wanneer door eene matige beweging van zwemmen, de levenswerkzaamheden vermeerdert worden en tevens het paard in deze voor den ruiter in vele gevallen zoo nuttige oefening verder bevestigd wordt; terwijl men hieruit duidelijk ontwaard, dat de werkingen van het koude bad niet alleen de verzwakte deelen zeer moeten verſterken, maar dit in alle uit verſtoppingen ontſtaande ongemakken, allerheilzaamst wezen moet.

101 Hoe nuttig het koude bad in deszelfs uitwerkingen ook moge wezen, vereischt deszelfs

zelfs aanwending echter de volgende wijzigingen, wier verwaarlozing hetzelve alle bedoelde nut zoude doen verliezen en het allerſchadelijkst doen worden:

1°. Men bade nimmer het paard wanneer het zeer verhit is, 2°. daarom in de grootſte zomerhitte niet op het warmſte van den dag, maar in den morgen- of avondſtond, vooral in ſtroomend water, en doe zulks vóór het vertrek op marsch of op rustdagen in dit water geheel, en in wedden tot aan den buik, verrigten; 3°. niet terſtond op het voeder, maar twee uuren daarna; 4°. men poetſe het alvorens; 5°. leide het langzaam in het wed; 6°. houde het niet te lang in hetzelve; 7°. men doe het eenige malen in hetzelve rondgaan en dan ſtilſtaan, wanneer men het hoofd met water begiet; 8°. uit het wed komende, drukke men het water met de hand uit de haren en rijde een klein toertje zonder het te verhitten; 9°. op ſtal gekomen zijnde, wrijve men het met eenen wollenen doek, waarna men hetzelve roſſe en poetſe; 10°. edoch wanneer het paard te veel rilt of na het zwemmen en baden mat is, zoo is zulks een teeken dit voor hetzelve ondienſtig is; gelijk men mede hetzelve bij volbloedige of aan ziekten der ingewanden lijdende paarden vermijden moet; aangezien het uit het oog verliezen van bovenſtaande regels, vooral wanneer het paard te veel verhit zijnde, gebaad wordt, tot oorzaak

van

van ziekte verſtrekt, daar zulks den omloop der vochten in de huid belemmerd, buikwee, loop, aandrang des bloeds naar het hoofd, verharding der ingewanden en klieren, en door den prikkel van het verhitte ſlijmvlies van den neus, even als door het koude drinken, de droes en verkoudheid te weeg brengt.

102 Wat voorts het plaatſelijke koude bad betreft, het zij men hetzelve door middel van het begieten of wasſchen met koud water, het zij door de beenen in eenen daarmede gevulden emmer te ſtellen, het zij door het paard tot boven de kniën en waaijen in het water te rijden, bewerkſtelligd, zoo kan men hetzelve als een zeer krachtig middel beſchouwen, tegen de ſtijfheid, en om paarden welke door marſchen of vermoeijenisſen afgemat en ſtram zijn geworden, hunne vorige vlugheid weder te ſchenken.

103 Het laauwwarme bad, hetgene meest plaatſelijk, door wasſchen, begieten of als een voetbad aangewend wordt, en het zij alleen uit laauw water, dat de tempering van tusſchen de 85 en 95 graden van *Fahrenheit* bezit, of uit zeepwater, ſpoeling, of met bijvoeging van weekmakende krampſtillende kruiden, beſtaat, dient als een middel om de ſtijfheid der leden voor te komen of weg te nemen, en derzelver buigzaamheid door het verminderen van de droog-

droogheid der vezelen, te herſtellen; terwijl het voorts pijnſtillende werkt, de huid zuivert, en dus met voordeel in toevallen die uit geſtremde uitwaſeming ontſtaan, gelijk mede in krampen en huidziekten gebezigd kan worden; moetende men daarbij vooral zorgen om het paard na hetzelve wel voor togt te bewaren, het te droogen en te wrijven.

104 Als een zeer verſterkend middel kan men ook het wasſchen met jenever of brandewijn beſchouwen; terwijl het inwrijven met olie of vet, het verſtijven der gewrichten zeer tegengaat, moetende datgene welk men gebruikt, versch wezen, terwijl het osſenmerg hiertoe bijzonder dienſtig is.

ZESDE HOOFDDEEL.

DE RUST EN BEWEGING.

105 De ſlaap en het waken, de arbeid en de rust hebben de grootſte invloed op de gezondheid, en zijn in die maat het dierlijk leven heilzaam, als zij in eene gepaste evenredigheid plaats grijpen.

Een te lange en aanhoudende ſlaap verzwakt het ligchaam door de ontſpanning der vaste deelen en langzameren omloop der vochten; daarentegen prikkelt het overmatig waken te zeer het bloed, terwijl het ligchaam er door aangedaan en verhit wordt, de vochten verliezen hunne eigenſchappen, en het dier wordt ongeſteld; duizeligheid, gebrekkige ſpijsverteering, magerheid en volkomene uitputting zijn hiervan de zekere gevolgen.

Weinig dieren ſlapen minder dan het paard hetgene zulks meest om middernacht doet, waarom men zich wachten moet het te dier tijd te ſtoren; een overvloedig zuiver legſtroo, genoegzame plaats en lengte van den halfter om zich te kunnen nederleggen, zijn hiertoe volſtrekt noodig, aangezien alleen de ſlaap de levensverteering verminderen en de verlorene levenskrachten herſtellen kan; uit dezen hoofde en om het paard te meer gelegendheid tot rusten te

geven, zette men hetzelve op rustdagen, na groote vermoeijenisſen en exercitiën, terſtond op ſtroo.

106 Rust en beweging moet om de gezondheid op de best mogelijke wijs te bevorderen, in eene gepaste evenredigheid plaats grijpen; te veel arbeid en vermoeijenis, tast het ligchaam te ſterk aan, mat af, doet te ſterk zweten, maakt ſtomp en onbekwaam, en de dieren voor den tijd oud en gebrekkig, en zulks in die maat als men hen jonger tot hunne krachten overtreffend werk bezigd.

Om deze reden moet men eigenlijk geene merrie vóór de vier, noch eenen ruin voor de vijf jaren bereikt te hebben, eenig beſtendig werk van dragen of trekken vergen, maar hen tot dien tijd toe zoo veel mogelijk ſparen.

Daarentegen is te veel rust even ſchadelijk, daar deze de behoorlijke omloop der vochten in het ligchaam doet vertragen, ſtilſtaan, of ze belemmerd, waardoor ziekten van verſtopping, gezwellen, dikke beenen, waterzucht, ſlechte verteering, verſlijming, opgeblazenheid, enz. ontſtaan.

107 Dubbeld ſchadelijk zijn de gevolgen dezer beide uiterſten wanneer de grootſte vermoeijenisſen en volſtrekte werkeloosheid elkander afwisſelen, misſende zulks zeldzaam

de

de aan beide verknochte nadeelen voort te brengen, waarom men het als een der ſchadelijkſte vooroordeelen kan aanmerken, wanneer men paarden die eene zware vermoeijenis ondergaan hebben, om ze daarvan te herſtellen, eene langdurige werkeloze rust laat genieten; moetende men zelfs wanneer men op reis of marsch zijnde, tusſchen beide eenen rustdag houdt, het paard niet den geheelen dag zonder beweging laten, maar het in eenen gematigden gang een half of drie vierendeel uur rijden of doen leiden.

108 In de bepaling der tijden van beweging en rust behoord eene gepaste afwisſeling en evenredigheid waargenomen te worden, zoodanig, dat een dagelijks aanhoudend arbeidend paard ten minſten tien uuren tot rust en voedſel overig blijve, waarom men twee poſen van een en een half uur tusſchen den arbeid tot voederen, en zeven uuren tot het morgen- en avondvoeder en den ſlaap dient te beſtemmen; moetende men voorts de arbeid ſteeds naar deszelfs krachten berekenen en het trapswijs aan denzelven gewoon doen worden, en, wanneer het de gelegendheid toelaat, in het vóór- en najaar, wanneer zij door het verharen het zwakſte zijn, hen van zware vermoeijenisſen verſchonen.

109 Eene dagelijkſche gematigde beweging in de vrije zuivere lucht, zonder op het weder te letten, is hetgene wat het meeste tot de beſtendige gezondheid des paards toebrengt; waarbij men zonder overſpanning van deszelfs krachten, het langzamerhand van den ſtap tot de ſnelſte bewegingen doet overgaan, en zonder deze tot volkomene uitputting voort te zetten, het weder trapswijs tot de eerſte terug brengt, ten einde het niet verhit op ſtal te brengen, hetgene men zoo veel mogelijk moet vermijden, maar indien het bezweet mogt zijn, het eenigen tijd rond leiden; zijnde deze beweging oneindig heilzamer en verſterkender voor hetzelve, dan wanneer men het ſlechts korten tijd in zachte gangen rijd, vooral in van de vrije buitenlucht verſtokene plaatſen, als rijdbanen enz.; terwijl het wel ver af is dat men door het voor koud guur weder te bewaren, het bevoordeeld en verſterkt, men integendeel door overdrevene zorgvuldigheid het verzwakt en vertedert.

110 Men neme deswegens alleen waar, om het niet onmiddelijk na het voeder ſterk te vermoeijen, en even min dadelijk na de te huiskomst te voederen; men ſla de oppaſſing en de voedering des paards zelve gade, zonder zulks op een ander te laten aankomen. In het algemeen moet het eenen ſtelregel voor iede-

iederen ruiter wezen, dat wanneer hij in dienst of noodwendigheid zijn paard gebruiken moet, hij zulks doet, als of het geen penning waardig was, maar daarentegen als hij het op ſtal oppast, als of geen vorst rijk genoeg is, het hem te betalen.

*

ZEVENDE HOOFDDEEL.

OVER DE VOORZORGEN EN MIDDELEN OM ONGEMAKKEN EN TOEVALLEN VOOR TE KOMEN.

111 Daar eene oplettende zorg en oppasſing vele ziekten en ongemakken zoude kunnen voorkomen, welke het paard op reis, marſchen, en in het veld overkomen, zoo dient men deswegens het volgende waar te nemen.

De voorbereiding tot dezelve hebben den gewigtigſten invloed op de in ſtand houding der gezondheid, en beſtaan: dat men de zoodanige welke tot den velddienst beſtemd zijn, gewend, om ook des morgens de haver te eten alvorens zij gedronken hebben, waarvan zij dikwijls verſtoken blijven indien den tijd daartoe, met naar het water rijden beſteed is, terwijl men hen alsdan ook tevens aan ſlechts tweemaal te drinken moet gewennen.

Men rijde het eenige dagen te voren dagelijks eene matige toer, en vergroote dezelve langzamerhand; men doe het bij tijds rondsom beſlaan en daarbij de voeten niet te veel uitvegen.

112 Aangezien de hoofdoorzaken der meeste ongemakken en der onbruikbaarheid der militaire

taire paarden, in het drukken door den zadel, het trappen en de ongemakken der voeten gelegen zijn, zoo zijn de middelen welke zulks kunnen voorkomen, alzints de grootſte oplettendheid waardig.

113 Wat het eerſte aanbelangt, zoo is de zorg voor welpaſſende zadels en tuigen, en het onderrigt in het goed zadelen en pakken het eerſte wat waargenomen moet worden; men zorge om de zadel op deszelfs juiſte plaats te leggen, zoodanig dat de voorboom vier vinger breed achter het ſchouderblad legge; bij het paſſen, hetgene op het bloote paard zonder deken dient te geſchieden, neme men in aanmerking, of het paard ook zeer vet is, en of bij deszelfs vermagering, de ſchoft of ruggraad ook gedrukt zoude kunnen worden, en dus of er eene genoegzame ruimte in de kamer is; of de boomen en ſtegen met den bouw des paards overeenſtemmen en de laatſte overal gelijkelijk dragen, hetgene vooral bij de bladen der hongaarſche zadels een zorgvuldig onderzoek verdient.

Bij elk jong paard dat bij eene kompagnie komt, moet met de uiterſte naauwkeurigheid den zadel uitgekozen worden, dien voor hetzelve geſchikt is, aangezien maar al te veel door onoplettendheid, de ruiter voor hetzelve denzelfden zadel gebruikt, dien voor zijn vorig paard gediend heeft; men behoorde eigen-

lijk drie onderſcheidene ſoorten van zadels te hebben, waarvan de boomen eenen meerderen of minderen ſcherpen hoek vormen, naarmate dat de rug des paards platter of ſcherper is, zijnde het alleen in derzelver juiste zamenſtelling dat het beste voorbehoedmiddel tegen het drukken gelegen is, aangezien het opvullen van de kusſens, ſlechts een hulpmiddel (palliatief) daartegen is, en dikke kusſens, een ſterker aanſingelen tot vastleggen des zadels vereiſchende, juist het drukken veroorzaken. Men gebruike breede ſingels en dunne, doch welgevulde kusſens; zorg dat wanneer men den marsch volbragt heeft, de paarden niet te ſpoedig afgezadelt worden; drooge, wanneer zulks geſchiedt is, het zadeltuig en de dekens, klop deze en de kusſens uit, wel oplettende of zich geen knobbels in dezelve bevinden; ſmeer het lederwerk met traan en doe het minſte gebrek terſtond herſtellen; wasſchende vervolgens, wanneer het paard koud geworden is, alle plaatſen waar de zadel gelegen heeft, met water, of met bijvoeging van een derde azijn of wel met 1 once lood-extract, 2 oncen genever en een pint water. Voorts is het bewaren eener ſtille regte houding en dat men bij de ruiterij de manſchappen belet eigendunkelijk hunne plaatſen te verlaten, achter te blijven en zonder de uiterſte noodzakelijkheid af te ſtijgen, eene der beste voorbehoedingen tegen het drukken,

aan-

aangezien zulks niet alleen de goede orde ſcheurt en de paarden noodeloos overmatig doet vermoeijen, om de verlorene plaats weder te herwinnen, maar het gedurig op- en afſtijgen, den zadel doende verſchuiven, is eene der voornaamſte oorzaken van het kwetſen met denzelven; terwijl men zonder oogluiking dengenen moet ſtraffen welke zijn paard met een welgekozen zadel drukt, en zoo veel te meer hen die zulks verzwijgen. Tot voorkoming van welk, dagelijks na den marsch door de kommandanten der afdeelingen de paarden derzelve nagezien moeten worden. Alvorens af te marcheren, behoort ieder wegens zijn eigen paard natezien of ook iets aan den zadel verplaatst is, of er zich ook manenharen onder denzelven bevinden; of het voortuig en de ſtaartriem, zonder het paard eenige belemmering te veroorzaken, zoo geplaatst zijn, dat zij den zadel op zijne plaats kunnen doen verblijven, terwijl dit bijzonder door de kommandanten der afdeelingen niet alleen dan, maar bij iedere rust geſchieden moet, en deze zorgen dat bij de eerſte, welke na één uur afgelegd te hebben, volſtrekt plaats moet grijpen, de ſingels aangehaald en de zadels en pakken welke verſchoven mogten zijn, weder geplaatst worden.

114 Bij marſchen door eene bergachtige land-

ſtreek onderrigte men de manſchappen, dat zij bij het op- en afrijden van ſteile bergen, de manen met de regterhand vatten, waardoor het verſchuiven des zadels voorgekomen wordt; terwijl men vooral bij het afrijden derzelve, het beste doet om hen de paarden te doen leiden.

115 Alvorens en gedurende den marsch moet men nimmer de rug, ter plaatſe waar de zadel gelegd wordt, met de roskam, en weinig met de borstel poetſen; men vermijde insgelijks, uit voorzorg tegen verkoudheden, om de paarden onder den hals te branden of de ooren uit te ſcheren, gelijk mede om dezelfde rede, om de beenen te kaal of de vetlokken geheel af te ſcheren, uit hoofde anders het zweet, ſlijk, enz. onmiddelijk deszelfs nadeelige koude op de naakte huid doet gevoelen, en zoo wel door ſtrijken als trappen, het paard ligter blootſtelt om gekwetst te worden.

116 Men neme de afſtand in de eerſte marschdagen niet te groot, beginne en eindige de toer langzamer, en doe het paard tot geenen overdreven uitgeſtrekten gang deszelfs krachten overſpannen; te welken einde diegene welke op marsch aan het hoofd der colonne marcheert, eenen niet te ſterken maar gelijken

gang

gang moet houden, aangezien niets vermoeijender is dan het beurtelings draven en ſtilſtaan, hetwelk daarenboven vooral aanleiding tot drukken geeft, terwijl daarentegen het doen plaats grijpen eener geregelde beweging, welke door het oplettend waarnemen der afſtanden vooral te weeg gebragt wordt, zulks het beste voorkomt. Is dit echter bij eene lange colonne bij eenen eenigzints ſterken gang niet uitvoerbaar, zoo doe men, wanneer de nabijheid des vijands het tegendeel niet gelast, tusſchen iedere kompagnie of eskadron, een afſtand van eenige ſchreden plaats grijpen, waardoor de onregelmatigheid in de beweging der voorſte, zich niet verder dan in hunne eigene afdeeling kan voortplanten, en in de hitte de manſchappen en paarden veel minder van het ſtof lijden. Bovenal is dit noodzakelijk, wanneer men de lesſen der ondervinding volgt, welke doen zien dat de marſchen van middelmatige detachementen met veel minder vermoeijenis beurtelings in den ſtap en den draf, dan alleen in den eerſten gang afgelegd worden; niet alleen is men alsdan veel korter onder weg en bereikt vroeger het nachtkwartier, maar men is veel minder onderhevig de paarden te drukken, uit welken hoofde zulks aan middelmatige detachementen op goede wegen en in gematigd weder, mits de opgegevene voorzorgen waarnemende, en het laatſte uur in den ſtap afleggende,

gende, ſteeds aan te raden is. (12) Moetende men voorts in de grootſte hitte de nacht en de morgenſtond tot den tijd van den marsch verkiezen, zoo dat dezelve volbragt is alvorens de grootſte hitte plaats heeft.

Is de marsch zeer groot, zoo zoude het zelfs bij ruiterij voordeelig kunnen zijn wanneer men tusſchen beide een groot uur ſtil hield om voeder en water te geven.

117

(12) Niet alleen is het gebruik des tooms daartoe dienende om het paard te beſturen, en den wil des ruiters bekend te maken, maar deze kan door eene doelmatige aanwending van dit middel aan hetzelve vele vermoeijenisſen beſparen, welke door niets meer veroorzaakt worden, dan door eene beſtendige werking derzelfde ſpieren en het onafgebroken houden van denzelfden gang; daar integendeel door beurtelings te ſtappen en te draven, door het nu eene verzamelde houding te doen aannemen, waardoor het achtergeſtel zich inſpant, dan weder het op den langen weg uitgeſtrekt te doen draven en ſtappen, waardoor de deelen des voorgeſtels werken moeten, hierdoor en door de verwisſeling der zwaartepunten, de vermoeijenis gelijk gedragen wordt. Zijnde het aan de verwaarlozing van dezen regel alleen toe te ſchrijven, dat de manegepaarden door het aanhoudend inſpannen der achterbeenen en de pogingen om hen op het kruis te zetten, achter zoo ſpoedig bedorven worden; terwijl de voorheen in zwang zijnde geweldige ophoudingen de bakken der paarden der ruiterij volſtrekt bedorven, en de gewoonte der ruiters om hunne paarden nimmer eenen anderen gang te doen aannemen en ſteeds dezelfde ſpieren te doen werken, veroorzaakt dat zij in korps marſcherende, hunne paarden in den tijd van zes uuren meer vermoeijen dan anders in een dubbeld tijdsbeſtek plaats zoude hebben.

117 Rijd men alleen en is den weg niet lang, zoo legge men ze in een rit af, edoch wanneer de afftand daartoe te groot is, zoo begeve men zich vroegtijdig op reis, make des voormiddags de grootſte toer en verblijve zoo lang op de rustplaats als tot het voederen voorgeſchreven is, namelijk omtrent twee uuren, ten einde men vroegtijdig genoeg in het nachtkwartier aankomt, om het paard eenen behoorlijken tijd tot rust te vergunnen.

118 Zeer verfriſchende is het vooral in de hitte wanneer men het paard onder weg over den ſtang laat drinken, edoch men moet terſtond weder vertrekken, gelijk § 89 aangewezen is; heeft men met hetzelve door eene rivier of eenig ander water moeten rijden, zoo moet men na den doortogt eenigen tijd ſterker doorrijden, om de geſtremde uitwaſeming weder te herſtellen.

119 Men zoude in het veld dikwijls zeer veel vermoeijenisſen aan de paarden kunnen beſparen, wanneer men de ruiterij, in gevallen dat zij werkeloos ſtilſtaan of wachten moet, intusſchen deed afſtijgen, gelijk mede, indien men in ſtrenge koude, op groote marſchen, de manſchappen bij afwisſeling deed te voet gaan, zoo wel deze als de paarden veel minder ongemak zouden lijden.

120 In het veld moet men het paard in de groote hitte niet terſtond afzadelen, maar het eerst in de zon laten droogen, zettende het voorts met den rug en niet met het hoofd in de zonneſtralen.

Insgelijks is het in zeer warm weder verkiesbarer hen in boomgaarden en op opene plaatſen, vooral wanneer dezelve ſchaduw opleveren, dan in benaauwde ſtallen te plaatſen.

121 Des winters in het rustkwartier aankomende, moet men door middel van waſchen met koud water, de ijskegels doen ſmelten, die aan de beenen hangen, daar niets nadeeliger is dan de door het ſmelten derzelve veroorzaakte geſtremde uitwaſeming; marcheerd men terwijl het ſneeuwt, zoo verhindere men zoo veel mogelijk dat zich geene ſneeuw op eenige der ligchaamsdeelen ophoope, daar derzelver ſmelting even nadeelig voor het hoofd, als die der ijskegels de beenen is; terwijl men halt houdende, de voeten van de zamengepakte ſneeuw moet zuiveren, welke den gang onzeker maakt en het paard kan doen vallen.

122 Niet alleen ontſtaan de meeste ziekten welke het paard treffen, uit geſtremde uitwaſeming, maar geen dier is meer aan dezelve onderhevig, waarom men vooral in koude

zorgen moet, de te ſnelle overgang van warmte tot deze voor te komen; uit welken hoofde men zorg hebbe te dragen dat de ſtallen niet te warm worden gehouden, en wanneer men met warm geredene paarden in den wind of de koude ſtil moet ſtaan, zoo als vaak bij het overvaren van rivieren enz. het geval is, zoo ſtelle men hen niet alleen met het hoofd uit den wind en dekke hen met den mantel, maar wijl vooral de ingeademde koude lucht diegene is, welke men als het ſchadelijkſte voor hen kan aanmerken, zoo hange men hen de mondzakken aan, waardoor de koude der ingeademde lucht zeer vermindert en van deszelfs nadeelige prikkel op de longen en het ſlijmvlies beroofd wordt; om gelijke rede vermijde men, wanneer de paarden door het exerceren bezweet zijn, hen in de koude en wind te doen ſtilſtaan; terwijl, wanneer kavallerij ingeſcheept zijnde, landen moet, men alvorens de paarden in het water te brengen, dezelve alvorens met water moet begieten, ten einde bij dezelve vervangenheid voor te komen.

123 Tot vermijding van de ongemakken der voeten kunnen de volgende middelen veel toebrengen.

Het trappen dat in het exerceren vele paarden onbruikbaar maakt, kan men veelal voorkomen door het tweede gelid ſteeds eenen aan den gang geëvenredigden afſtand te doen waar-

waarnemen, en het deszelfs paarden in de hand te doen houden.

Men vermijde zoo veel mogelijk alle plotſelinge ophoudingen in den galop, daar niets meer de achterbeenen der paarden bederft, gelijk ook om dezelve op ſtal te kort om te draai en, daar zulks vaak oorzaak tot kreupelheid geeft.

Bijzonder zijn de oplettendheden op het beſlag der paarden geſchikt, om de voeten voor vele toevallen te beſchermen.

124 Bij de kavallerij wordt zulks te weeg gebragt door niet alleen er zorgvuldig op te letten, en een register van het beſlag te houden, maar bij iedere kompagnie eenige manſchappen zoo ver in de beginſelen van het beſlaan te doen onderwijzen, dat zij des noods een ijzer kunnen bevestigen, waartoe zij ſteeds een hamer en verder gereedſchap moeten medevoeren; terwijl de ſmeden ſteeds een genoegzaam aantal ijzers in voorraad behooren te hebben.

Op marsch, vooral door een berg- en ſteenachtig land, behooren de manſchappen, ten minſte diegene wier paarden ſlechte hoeven hebben, een vóór- en achterijzer en eenige nagels bij zich te hebben, ten einde het op de plaats zelfs, wanneer er geen ſmit aanwezig is, terſtond te kunnen onderleggen; moetende men in alle gevallen, wanneer een paard een vóórijzer verliest, nimmer dulden dat het bereden wordt, maar hetzelve doen lei-

leiden, en zoo ſpoedig mogelijk beſlaan; terwijl men voor diegene welke buitengewoon ſlecht hoorn en tedere zolen hebben, zich met veel nut van zoogenaamde ſchuifijzers zoude kunnen bedienen, wanneer men over zeer ſcherpe wegen moet rijden.

125 Zijn de hoeven warm na den marsch, of zeer droog, zoo omſla men ze met leem, hetgene men nimmer verzuimen moet, wanneer men in de groote hitte of door brandend zand gemarcheerd heeft.

126 Indien men er gelegendheid toe heeft, zoo make men van warme voetbaden gebruik, beſtaande uit zemelen en water in een emmer, waarin men de voeten een half uur zet, of ten minſte wasſche men dezelve met laauw water, en wrijf van tijd tot tijd de beenen met olie, hetgene een heilzaam voorbehoedmiddel, even als het wasſchen met jenever of brandewijn, tegen ſtijfheid is.

127 Wanneer paarden met goede hoeven op eenen weeken grond ſtaan, zoo is het inſlaan overbodig, edoch op harde ſtallen, is zulks, vooral des zomers, ten minſten eenmaal des weeks volſtrekt noodig; waartoe klei den voorrang boven koemist verdient, daar deze alleen gedurende deszelfs oplegging een weekmakend vermogen bezit, doch naderhand

de hoeven broos maakt Verkiest men eenen anderen omflag voor broze hoeven te bezigen, zoo kan men teer en traan in gelijke deelen, met bijvoeging van eenig zwartfel, als eene hoefzalf gebruiken, en de voeten met eenen lap met traan omwikkelen; terwijl men tot hetzelfde oogmerk zich van leem 1 pond, lijnolie 6 oncen en zout 2 oncen, te zamen met bier gekookt, bedienen kan.

Zijn de hoeven te week, zoo gebruike men alleen in nood, doch nimmer kort na het beflag, ongebluschte kalk en fchoorfteenroet, in gelijke deelen met azijn tot eene pap gemaakt.

Vele der ongemakken welke de voeten der paarden treffen, kunnen veelal voorgekomen of weggenomen worden; vooreerst, door een opmerkzaam gadeflaan van derzelver vorming, wanneer men een paard aanfchaft, en voorts door een doelmatig beflag en het vermijden der daarbij gepleegd wordende misbruiken, welke door de fmeden maar al te veel begaan worden, en waaromtrent de regels in het handboek der paardenkennis opgegeven zijn.

128 Menigvuldige toevallen eifchen eene fpoedige en krachtdadige hulp, van welke men echter veelal door de onbekwaamheid of het geheel gemis eens paardenarts, verftoken is; het is om deze reden dringend aan te raden, dat ieder die met paarden moet omgaan en ze gebruiken, eenige kunde in de veeartzenijkunde

de poge te verwerven; en dat men bij de ruiterij niet alleen lieden tot beoefening dezer wetenſchap aanmoedigd, maar dat men bij ieder aanmerkelijk afzonderlijk gedeelte van een korps, een kistje op den wagen medevoere, bevattende de noodigſte inſtrumenten en geneesmiddelen: als een lancet of ſnepper tot aderlatingen, laatband, bistourie, vlijm, haak of naald om de ſlagaderen te onderbinden, fontenelnaald, een ſpuit tot het zetten van lavementen, hoorn om in te geven, enz. benevens de noodigſte eenvoudige en gereed gemaakte geneesmiddelen, zalven, enz. welke men niet alom bekomen kan.

ACHTSTE HOOFDDEEL.

OVER DE VOOROORDEELEN EN MISBRUIKEN.

129 De vooroordeelen en misbruiken welke men dagelijks in de behandeling der paarden ziet plaats grijpen, tot vele ongeſteldheden aanleiding gevende, zoo is derzelver aanwijzing van het grootſte belang en het beste middel om dezelve voor te komen.

130 Onder de eerſte kan men den waan rekenen dat dikke vet gemeste paarden tot het goed voorkomen van een korps ruiterij behooren, daar zulks niet anders dan ten koste van derzelver vlugheid en bruikbaarheid plaats kunnende hebben, bewijst, dat deszelfs bevelhebber de eigenſchap van zijn wapen niet kent, of deze uit het oog verliest; terwijl zoodanige hiertoe werkeloos gehoudene paarden ſteeds aan oneindig meer ziekten onderhevig zijn, dan diegene, welke, ſchoon goed in het vleesch, echter minder vet, doch daarentegen meer aan de beweging gewoon zijn kunnende de wijze waarop men het eerſte doel zoekt te bereiken, hiertoe alleen een genoegzaam bewijs opleveren. Vooreerst vuld men de paarden met eene overmaat van hooi en meeldranken op, waarvan wij de nadeelige uit-

uitwerkſels hiervoor aangewezen hebben, ten anderen, vrezende dat de voor de gezondheid zoo heilzame beweging de buik zoude doen ſlinken, houd men het arme dier aanhoudend in eenen warmen ſtal, van vrije lucht beroofd, gedurende vele dagen opgeſloten, en laat het naauwlijks twee- of driemaal des weeks eene kleine beweging in den zachtſten gang verrigten, waarvan de gevolgen zijn, dat de vaste deelen derzelver veêrkracht verliezen, de vochten taai en lijmig, de leden ſtram worden; wordt nu van hetzelve eenige buitengewone inſpanning gevergd, zoo is het door logheid en kortademigheid niet alleen buiten ſtaat om dezelve te volbrengen, maar de taaie vochten in de vernaauwde vaatjes ſtuitende, brengen de gevaarlijkſte ontſtekingstoevallen voort, vooral, wanneer zich hiermede eene geſtremde uitwaſeming paart, en dit is het gevolg eener levenswijs welke alleen voor een ſlacht- of mestbeest geſchikt kan zijn, maar die ten eenemaal ondoelmatig is te keuren voor een dier, waarvan ſnelheid, vlugheid, en het doorſtaan der grootſte vermoeijenisſen en ongemakken van het weder, bij deszelfs gebruik geëischt wordt.

131 Ten derde: dat men door eene verkeerde ſpaarzaamheid aangedreven, vooral in onze lage en noordelijke ſtreken, de paarden te vroeg in het voorjaar in de weide zend, en

tot laat in den herfst in dezelve doet verblijven; niet alleen wordt hierdoor het heilzame dat in de weiden gelegen is, ten eenemaal weggenomen, door het blootſtellen derzelve aan regen en koude, gepaard met ſlecht en ongenoegzaam voedſel, hetgene eene in- en uitwendige oorzaak van ziekten uit geſtremde uitwaſeming en verzwakking der levenswerktuigen oplevert; maar bovenal is dit nadeelig voor jonge paarden welke hunne krachten niet kunnen ontwikkelen, en indien men hen, den droes gehad hebbende, zoo als veelal geheurt, in de weide zend, zoo is dit, daar zij verzwakt zijn, zeer af te raden, wijl hierdoor het opflorpend vaatgeſtel verzwakt zijnde, den grond tot nieuwe ongeſteldheid gelegd wordt.

138 Als een overblijffel van de duistere begrippen der vroegere geneeskunde, is de gewoonte aan te merken, om de paarden jaarlijks in de lente te aderlaten, het zij in, het zij vóór hen in de weide te zenden, zoo wel als om zulks in genoegzaam alle ziekten te doen; daar nu de meerdere vordering in de geneeskunde bewezen heeft, dat, uitgenomen die gevallen waarin eene ware ontſteking plaats heeft, alle aderlatingen ten uiterſten nadeelig zijn, zoo moet men zulks als eene verderfelijke gewoonte afkeuren en als van denzelfden aard het laten in den mond beſchou-

ſchouwen, waarmede de ſmeden zoo ten onpas in de weer zijn.

133 Men vermijde insgelijks zoo veel mogelijk het geven van purgatiën, in de meeste ziekten, daar dezelve zeer onzeker werken, en vooral die welke uit middelzouten beſtaan, daar deze een ſterke en vaak zeer nadeelige prikkel op de ingewanden uitten, waarom de lavementen in de meeste gevallen de voorkeur verdienen.

134 Insgelijks zijn alle kunſtige middelen om den eetlust aan te prikkelen af te keuren, daar dezelve op de gezondheid van het dier gewoonlijk eenen ſchadelijken invloed hebben; een goed gekozen voeder, behoorlijke beweging en bij walging eene vermindering van deszelfs hoeveelheid, is het beste middel om den eetlust te herſtellen.

135 Even zeer moet men als een verbasterd denkbeeld van ſchoonheid de gewoonte verwerpen om de paarden te motſen, de ſtaart af te kappen of ze te angliſeren; zoo wel als het affnijden van den maantop en het te kaal ſcheren der beenen en vetlokken; want indien men overweegt dat dezelve door de ſteeds wijze natuur tot beſcherming der onderſcheidene ligchaamsdeelen niet nutteloos geſchonken zijn, zoo kan derzelver beroving niet anders dan, als voor de gezondheid nadeelig,

beſchouwd worden; immers wordt door het wegnemen der ſtaart, het paard van deszelfs eenigſte verdedigingsmiddel tegen de vliegen beroofd, die in het veld, menig geangſteerd paard zoodanig folteren, dat het er onder bezwijkt, of door het ſlaan naar dezelve, de grootſte ongelukken ontmoet. Het even onzinnig afſnijden van den maantop en het uitſcheren der ooren, ſtelt door het eerſte de oogen, door het andere de ooren aan de ongemakken van ſtof, nat en inſekten bloot; het afbranden der haren onder den hals doet de door dezelve bedekte klieren ten uiterſte gevoelig aan de koude worden, en de uitwaſeming door deze ſtremmende, het kliervocht verdikken, en hierdoor de klieren opzwellen; terwijl het affcheren der beenen en vetlokken niet alleen de huid aan de onmiddelijke aandoening van koude, ſlijk en vocht blootſtelt, maar tevens veroorzaakt, dat het minſte ſtrijken of kwetſen eene aanmerkelijke wond te weeg brengt.

NEGENDE HOOFDDEEL.

OVER DE VOORZORGEN TEGEN BESMETTING.

136 Van geen minder belang is het de raadgevingen welke de geneeskunde tot voorkoming van de beſmetting onder menſchen geeft, tot de paarden uit te ſtrekken, vooral met opzigt tot die welke zij van den kwaden droes en worm, zoo in vrede als bijzonder in oorlogstijd te vrezen hebben, en welke men met des te meer regt als den grootſten geesſel voor dit geſlacht van dieren kan aanmerken, daar geene eigene (ſpecifieke) genees- en zelfs weinig hulpmiddelen, tegen dezelve bekend zijnde, zulks vooral het in het werk ſtellen van alle voorbehoedmiddelen noodzakelijk doet worden

137 Onder deze zijn tegen den kwaden droes en worm de volgende bijzonder aan te raden.

Dat wanneer men op marsch of reis, ſtallen aantreft waarvan men niet verzekerd is dat zich geene droezige paarden in dezelve bevonden hebben, men liever de paarden uit den mondzak dan uit zoodanige verdachte kribben voedert, en in alle gevallen de emmers zuiver uitſpoeld.

Men bivouacquere liever of zet de paarden in lootſen of ſchuren, dan in beſmette of verdachte ſtallen, welke eerſte men volſtrekt niet betrekken moet.

Men onderzoeke hiertoe altijd, of beſmette paarden op eenen ſtal geſtaan hebben, terwijl men voorts als een der beproefdſte voorbehoedmiddelen de neus en neusgaten inwendig met lijn- of boom-olie kan beſtrijken.

Men verwijdere zijne paarden van die van vreemden, en doe hen uit bijzondere wel uitgewaſchene emmers drinken.

Men zuivere den ſtal van de oude mist, veeg, reinig en ſchrobbe denzelven, en wrijve de ruiven, kribben en den voormuur met ſtroowiſſen af.

Bijaldien een paard uitwerpt, zoo moet men het zoo veel mogelijk van de andere afzonderen, het niet uit de kribbe, maar uit den mondzak doen eeten, en voor hetzelve bijzonder poetsgereedſchap gebruiken, waarmede men zorgt dat geen ander gerost wordt.

138 In de garniſoenen is deswegens waar te nemen:

Zoodra een paard uitwerpt, of de worm zich ontdekt, moet het van de andere afgezonderd en deszelfs plaats ſchoon gemaakt worden.

Al wie kwaaddroelige of van den worm aangetaste paarden behandeld, moet zorgvuldig

dig zijne handen wasfchen en van kleederen veranderen, alvorens bij andere te komen, terwijl het aan hen die ze oppast, volftrekt verboden is, deze te naderen.

Geen droefig paard mag geopend worden dan ter plaatfe waar men het begraafd, moetende men voorts beletten dat geene honden in ftallen komen waarin zich kwaaddroefige paarden bevinden.

139 Vindt men zich verpligt om befmette ftallen te gebruiken, zoo worden de volgende maatregels tot derzelver zuivering, en die van de toerusting dier paarden, vereischt.

Zolders en vengfters moeten wel afgeftofd, de muren afgefchraapt en op nieuw gewit, de aarde vloeren één voet diep uitgegraven en met zand opgehoogd, de ftoenen met water gefchrobt en afgefpoeld worden.

De buitenmuren moeten worden afgefchraapt en gewasfchen, de ringen met brandend ftroo geblaakt.

De kribben, ruiven, latierpalen en boomen, alsmede de haverkisten, behooren uitoen genomen en afgefchaafd te worden alvorens men ze weder plaatst.

Alle touw- en flecht lederwerk, fponsfen, borftels en roskamgrepen, behoort men te verbranden, terwijl men het ijzerwerk, als: gespen, ftangen, trensgebitten, roskammen, met

met ſtroovuur blakeren, de ſtangen en ſtijgbeugels op nieuw vertinnen moet.

Emmers, bakken, enz. worden met kokend water meermalen uitgebroeid en uitgeſchraapt.

Men neme de kusſens uit de zadels, doe het haar in eene ſterke houtaschloog uitkoken, en verbrande het linnen en bezaanleder; terwijl men de halſters, hoofdgeſtellen en het overige lederwerk affchrapt, wascht, en ſmeert.

140 In het algemeen neme men deswegens ten regel aan: 1°. om al wat van metaal is, te blaken, of te vertinnen; 2°. linnen en touwwerk met loog op te koken; 3°. het lederwerk te wasſchen, af te ſchrapen en in te ſmeren; 4°. het houtwerk af te ſchrapen; 5°. al hetgene dat weinig waarde bezit te verbranden.

Men beroke de ſtallen gedurende vier of vijf dagen, tweemaal daags met een komfoor, waarop eene aarde pot ſtaat in welke zich ½ pond keukenzout en ½ pond bruinſteen bevindt, men ſluite deuren en vengſters, en wanneer het zeer heet is, giete men er een half pond zamengedrongen zwavelzuur (vitrioololie) in, waarna men zich ſpoedig verwijdert, tot zich den damp verdeeld heeft, terwijl men bij gebrek van dit middel, azijn op een fornuis in den ſtal moet koken.

Voorts

Voorts kan men met vrucht van de nadere aanwijzingen gebruik maken, welke bevat zijn in het volgend voorſchrift van Z. E. den Kommisſaris Generaal van het departement van Oorlog, van den 2 Maart 1815, aan de korpſen kavallerij der armée, tot voorkoming der beſmetting onder de paarden, gegeven.

VOORSCHRIFT TOT STUITING VAN BESMETTELIJKE ZIEKTEN ONDER DE PAARDEN DER RUITERIJ.

1) Zoodra men eenige beſmettelijke ziekte onder de paarden ontwaart, moeten de vee-artſen dezelve met de meeste naauwkeurigheid onderzoeken en dit onderzoek ook tot die der officieren uitſtrekken, welke niet op de algemeene ſtallen ſtaan; zullende dit onderzoek iedere acht dagen, of zoo dikwerf men zulks noodig acht, herhaald worden.

2) Diegene, welke ſlechts het minſte bewijs van ziekte geven, moeten terſtond van de gezonde worden afgezondert, en in zoo ver mogelijk van deze verwijderde verblijfplaatſen worden overgebragt, voorts wordt de manſchappen die hen moeten oppaſſen, verboden, in de ſtallen der gezonden te komen.

3)

3) Alle ſtalgereedſchappen en toerustingen zonder onderſcheid, die tot gebruik der zieke paarden hebben gedient, moeten in deze ſtallen blijven en geen ſtuk daarvan naar de vorige terug gebragt worden, alvorens zij op de na te meldene wijze (gedesïnfecteerd) gezuiverd zijn geworden.

4) Ten einde de oorzaken van nieuwe beſmetting te ontdekken en deze te ſtuiten, behoort men acht te geven op den dienst, welke met de paarden gedaan wordt, ten einde te ontdekken of dezelve beſmet worden in de ſtallen bij de wachten gevestigd of op andere plaatſen alwaar zij eenigen tijd vertoeven, opdat men dezelve op de bepaalde wijs zoude kunnen zuiveren.

5 Aangezien de ſmetſtof niet alleen wordt overgebragt door de onmiddelijke aanraking van het eene dier aan het andere, maar ook middelijk door alles wat zich in de nabijheid der beſmette bevindt, vordert de verhindering der voortplanting van het kwaad de ſtrengſte maatregelen; diensvolgens moet zoo wel het hooi als ander voeder, dat in de nabijheid van een tot zekeren trap door de ziekte aangetast dier, in de ruiven of kribben aanwezig is, buiten de ſtallen gebragt en verbrand, en deze geheel gezuiverd en berookt worden, met den zuren damp, voortgebragt door de ver-

vermenging van zwavelzuur en keukenzout, aan welken men ook al de zaken moet bloot-ſtellen die tot gebruik in de ſtallen dienen, en door het verliezen der kleur niet kunnen bederven, met leder bekleed of met metalene gespen of ringen bezet zijn.

6) Ten einde deze maatregel naar behooren in het werk te ſtellen, moet men beginnen één of meer ledige ſtallen te zuiveren, welke groot genoeg zijn, het geheel aantal paarden eens anderen te bevatten.

7) Nadat men uit den ſtal, welke men veronderſteld beſmet te zijn, de paarden en al de tot dezelve behoorende goederen, gebragt heeft, worden de kribben, ruiven, palen, latierboomen, haverkisten, enz. met zeep en water, of met in water geſmoltene potas, zorgvuldig afgeboend, de grond, de zolder en wanden van boven tot onder afgeſchrobt, als mede de ſtalſchoppen, ſtalbezems, ſnijbanken, enz. die op gelijke wijze afgeboend en in den ſtal gelaten kunnen worden, om gelijktijdig met het vast houtwerk met gemelde damp doortrokken te worden. Terwijl dit alles nog vochtig is, worden de luiken, de deuren en vengſters geſloten, en alle reten, gaten of gebrokene ruiten zoo veel mogelijk toegeſtopt.

8) Vervolgens neme men aarde pannen, welke vier pinten vochts bevatten en de hitte van kokend water, zonder te bersten, verdragen kunnen, in evenredigheid dat men voor iedere vierkante roede of 12 voeten in het vierkant, welke de grondvlakte van den ſtal bevat, eene zoodanige pan rekent.

9) In ieder derzelve ſtorte men de hoeveelheid zwart zoutachtig poeder, bevat in twee pakjes, zoodanig als dezelve ter beroking in 's lands magazijn van geneesmiddelen gereed gemaakt worden, beſtaande uit 12 oncen fijn keukenzout en 4 oncen fijn geſtampte goede bruinſteen, van wiens deugd veel afhangt; men menge dit poeder met 4 oncen water en roere het met een ſtok tot eene pap, waarna men er 6 oncen ſterk zwavelzuur op giet, het nogmaals ſchielijk omroerd, en na de pannen geſteld te hebben op komforen met eene ingerekende kool vuur, en naar vereisch met uitgebrande doppen voorzien, verlate men ſchielijk den ſtal, ſluite de deur zoo naauwkeurig mogelijk, en laat alles in dezen ſtaat verblijven tot den volgenden dag, wanneer men de buitenlucht vrije toegang moet geven en alles zoo veel mogelijk laten doorluchten.

10) Thans zijn de ſtallen in ſtaat om de gezonde paarden weder te ontvangen, edoch al-

alvorens moeten alle losse goederen op de volgende wijze gezuiverd worden. Voor zoo verre deze goederen van eenen aard zijn om door gemelden damp bedorven te kunnen worden, moeten zij met zeepsap en water, vooral aan de zijde met welke zij in aanraking met het ligchaam des paards geweest zijn, zorgvuldig worden afgeboend en in de lucht te droogen gehangen.

De overige, als: halfters, dekens, enz., worden op de volgende wijze berookt, na zoo ver zij er geschikt toe zijn, alvorens gewasschen en half gedroogd te zijn. — Men kieze hiertoe een vertrek, in grootte geëvenredigd aan de hoeveelheid goederen die men wil zuiveren, en uit hout of steen bestaande, b. v. een afgeschotenen hoek van den stal, eene kleine schuur enz., van hetwelk men alle openingen moet sluiten, en dus tot bewaring van den damp geschikt maken; vervolgens wordt het tot eene behoorlijke plaatsing der goederen ingerigt, door op eene gepaste hoogte boven den grond zoo vele rijen latten boven elkander te vestigen als de hoogte van het vertrek en de soorten van goederen toelaten, welke half gedroogd in dier voege opgehangen moeten worden, dat zij elkander zoo weinig mogelijk aanraken en de damp die er onder ontwikkeld wordt, vrij tot dezelve kan doordringen; waarna men eindelijk een of meer pannen met het berokingsmiddel, op de

bovengemelde wijs, op genoegzamen afſtand en evenwijdig van elkander, er onder plaatst; waarbij men heeft waartenemen, dat de onderkant der opgehangene goederen ten minſten drie voeten van den grond verwijderd zij, en dat de pannen, na bijvoeging van het zwavelzuur, met de komforen waarop zij ſtaan, op eene plank geſteld worden, ten einde hen, zoo ver zulks noodig is, onder de goederen te kunnen ſchuiven.

Dadelijk hierop moet de deur van het vertrek zoo digt mogelijk worden geſloten, en zulks ten minſten vier uren blijven; waarna men de deur opent, en na zoo lang toevens, dat men zich zonder nadeel in het vertrek kan begeven, worden de goederen er uitgenomen, geſpoeld en in de opene lucht gedroogd.

11) De zich in de zieke ſtallen bevindende paarden, welke in zulk eenen hoogen trap door de ziekte aangetast zijn dat men hen als ongeneesbaar kan beſchouwen, moeten dadelijk doodgeſchoten, op eenen verren afſtand en zoo diep begraven worden, dat zij met vijf voeten aarde bedekt zijn.

12) Aangezien alle paarden welke door eenige ziekte aangetast worden, onverwijld naar den ziekenſtal moeten overgebragt worden, behoort in dezen eene behoorlijke afzon-

de-

dering gemaakt te worden, tusschen degene, welke door eene gewoone ongesteldheid zijn aangedaan, en die, welke bevonden worden de beginselen der heerschende ziekte te hebben, welke laatste alle bij elkander en zoo veel mogelijk verwijderd van de zoodanige geplaatst moeten worden, welke met min gevaarlijke ziekten behebt zijn; op dat men omtrent hen die geneeswijze zoude kunnen aanwenden, die men bevonden heeft, dat voor hen nog eenen goeden uitslag zoude kunnen te weeg brengen

13) Indien men echter deze geneeswijs vruchteloos heeft bevonden, en het blijkt dat slechts in enkelde gevallen dezelve van vrucht is geweest, zoo is het raadzaam, dadelijk alle zoodanige paarden te doden, welke door duidelijke kenteekenen het aanwezen dezer ziekte verraden.

14) Telkens wanneer de plaats, waar besmette paarden gestaan hebben, ledig is, moet dezelve op de voorschrevene wijze gezuiverd en berookt worden, ten einde de toeneming der besmettelijkheid voor te komen bij zoodanige paarden welke slechts in eenen geringen trap door die ziekte aangetast zijn. Vooral behoort zulks bij het aflopen der ziekte in het werk te worden gesteld, terwijl alsdan, tot voorkoming eener nieuwe besmet-

ting, al het overig hooi en voeder in de ſtal voorhanden, in het opene veld moet verbrand worden, zoo wel als de mest die zich in den ſtal en op den mesthoop bevindt, en die tusſchen beide niet heeft mogen weggevoerd worden. Het is uit dien zelfden hoofde, dat al de overige goederen, als halfters, dekens, enz., gebruikt voor paarden die de ziekte gehad hebben, voorzigtigheidshalve moeten worden verbrandt, bijaldien dezelve niet onder opzigt van den paardenarts en officier belast met het beſtuur van den ziekenſtal, in den ſtal zelve en met alle mogelijke omzigtigheid op bovengemelde wijze gezuiverd kunnen worden.

15) Men moet ten ſtrengſte waken door het plaatſen van ſchildwachten voor de ziekenſtallen, dat zich niemand in dezelve begeve, dan die tot oppaſſing en behandeling der paarden daartoe verpligt zijn; terwijl aan deze den toegang tot ſtallen waar de gezonde paarden zich bevinden, volſtrekt wordt verboden, voorts moeten de manſchappen die paarden naar den ziekenſtal geleiden, dezelve aan den ingang overgeven, zonder binnen te treden, ten ware hun uitdrukkelijk gelast was, tot derzelver oppaſſing er bij te blijven. In het algemeen zal alle gemeenſchap tusſchen de zieke en gezonde paarden worden verhinderd, en offchoon zulks al met eenige moei-

moeijelijkheden voor den dienst gepaard moge gaan, zullen dezelve echter weldra verdwijnen en de aangewende pogingen door eene ſpoedige uitroeijing van het kwaad, rijkelijk beloond worden, bijaldien de gegevene voorſchriften, met allen mogelijken ijver, worden achtervolgd.

*

TIENDE HOOFDDEEL.

OVER DE BEHANDELING DER KRIJGS- EN REMONTEPAARDEN.

141 De onderſcheidene veldtogten waarvan wij ooggetuigen zijn geweest en bijzonder dien in Rusland, leveren ons veel ſtof tot nadenken op wegens de middelen die aangewend kunnen worden om de gezondheid der krijgspaarden te bewaren, daar aan derzelver verzuimenis zoo niet alleen, ten minſte grootendeels den ſlechten ſtaat der kavallerij en het groot verlies aan paarden is toe te ſchrijven, welke bij het franſche leger aldaar plaats heeft gehad, en welke van den beſliſſendſten invloed op het krijgsgeluk moest zijn, in een land welks vlakke geſteldheid de kavallerij de hoofdrol aanbood en waarin de uitmuntend beredene rusſiſche ruiterij alleen door eene overmagt in dat zelfde wapen beperkt kon worden.

Oppervlakkig beſchouwd, ſcheen alles zich te vereenigen om de gunſtigſte uitſlag voorden aanvaller te verzekeren, en de talrijkheid en krijgservarenis der franſche ruiterbenden, welke op niet minder dan 500 eskadrons geſchat wierden, waaronder zich meer dan 50 regimenten poolſche en duitſche ruiterij bevon-

vonden, wier waarde algemeen bekend is, voorſpelde allen tegenſtand vruchteloos te zullen maken, te meer wijl daarenboven de paarden waaruit deze en de artillerijtrein beſtonden, grootendeels van een uitmuntend ſoort, in de kracht huns levens en met eene zorgvuldigheid uitgekozen waren, waarvan men bij het franſche leger nimmer een voorbeeld had gezien.

Edoch al deze voordeelen gingen verloren door de ondoelmatige handelwijs welke omtrent deze remontepaarden en naderhand met de kavallerij gehouden wierdt, en welke in de meeste gevallen maar al te veel plaats grijpende, wel waardig is, dat eene nadere ontwikkeling derzelve ter vermijding voor het vervolg alhier eene plaats verleend wordt.

142 De landlieden welke jonge paarden ten verkoop aankweken, hebben de gewoonte deze tegen den tijd dat zij denken dezelve te kunnen verkopen, in warme ſtallen te doen verblijven, ſterk met boonen, haver en meel te voederen en weinig beweging te laten verrigten, ten einde door dit middel hen glad in het haar te doen worden, een vlezig voorkomen te geven en hen moedig te doen ſchijnen; tot bereiking van dit oogmerk gaat in vele ſtreken het gebruik in zwang om dezelve door meeldranken en het voederen van aardappelen vet te mesten; hierdoor bekomen

dezelve een ſchitterend voorkomen en de vertooning van vol moed en kracht te zijn, doch wat is het gevolg wanneer deze paarden als remonten bij de regimenten ingelijfd worden? ongewoon aan de verandering van leefregel en de vermoeijenisſen welke hunne afrigting vereischt, vervalt het grootſte gedeelte in den droes, en wanneer zij van deze al zonder eenig nadeelig overblijffel genezen worden, blijft hen echter eenen aanmerkelijken tijd een ſtaat van zwakte bij, die hen gedurende verſcheidene maanden ten uiterſte ongeſchikt maakt, om groote vermoeijenisſen door te ſtaan zonder er onder te bezwijken.

143 Zeer gemakkelijk is hieruit af te leiden welk een lot die kavallerij moet treffen die hare remontepaarden ſlechts korten tijd voor het openen van den veldtogt ontvangt, en het groot verlies dat de ruiterij in denzelven lijd, en dat vooral de franſche in bovengemelden russiſchen en andere veldtogten ondergaan heeft, is bijzonder aan de kwalijk geplaatſte ſpaarzaamheid toe te ſchrijven, om de paarden niet dan voor de laatſte oogenblikken aan te ſchaffen dat zij te velde moesten rukken, waardoor dezelve even min zich aan hunne nieuwe levenswijs konden gewennen, als door voedſel de daartoe noodige krachten verkrijgen en zoo als men zegt in de haver komen. Gelukkig nog indien een marsch van eenige hon-

derd

derd uuren de paarden langzamerhand aan de vermoeijenisſen gewend eer zij het oorlogstooneel bereiken, en dan nog is evenwel het verlies derzelve verbazende; waarover echter de verwondering moet ophouden wanneer men aan de eene zijde de in zwang gaande misbruiken en aan de andere het verſchil in de levenswijs in aanmerking neemt, welke tusſchen die, waaraan het paard onder weg en nog meer in het veld onderworpen is, zoo in afwisſeling van voeder als verblijf in de opene lucht, en dezelve met die vergelijkt, welke onze kunſtige opvoeding het van deszelfs geboorte af aan, gewoon en tot eene tweede natuur heeft doen worden.

Gewoon in warme ſtallen, vaak daarenboven met eenen wollen deken, beſcherming tegen de indrukken van de buitenlucht te ontvangen, moet de blootſtelling aan de guurheid des weders het merkbaar aandoen. Het ontvangt regelmatig deszelfs voeder op bepaalde tijden, wordt door poetſen zindelijk gehouden en daardoor de doorſtraling in de oppervlakte der huid gelijktijdig met den vrijen omloop des bloeds bevordert.

De hoeveelheid voedſel bijna degene evenarende welke bij de grootſte vermoeijenisſen voor hetzelve beſtemd is, ſtaat in geene evenredigheid tot de bewegingen die men het in vrede doet verrigten, wijl het verkeerd begrip om de paarden volgens hun vet en welgedaan voorkomen te waarderen, aanleiding geeft dat

uit vrees zij hierin zouden verliezen, men hen ſlechts om den anderen dag eene gematigde beweging van een paar uren exerceren laat verrigten en zich verbeeld dat men hen geheel zoude te grond rigten wanneer men dagelijks van hen eene beweging vergde die ofchoon dezelve met den geringſten marsch in oorlogstijd niet kan vergeleken worden, hen echter eenigzints kon doen vermageren.

Hoe hemelsbreed verſchilt dan hunne levenswijs met de voorgaande, gedurig wisſelt alsdan het voeder af, zijnde men vaak verpligt heden garst, morgen tarwe, rogge, boekweit of andere graanſoorten en in plaats van hooi allerlei ſoorten van ſtroo te voederen en zelfs dat der daken niet te verſmaden; terwijl menigmaal het gebrek aan droog voeder dwingt zich tot groen te bepalen en benevens gras de onderſcheidene koornſoorten van rogge, garst, haver, boekweit, ſpelt, erwten, klaver en gras afgemaaid te voederen, welke afwisſeling niet alleen eenen ſchadelijken invloed op de gezondheid uit, maar zoo door de ongeregelde toedeeling als door minder krachtige aard het paard geene genoegzame krachten verleend om de ongelijk grootere vermoeijenisſen te wederſtaan.

Met de drank is het eveneens als met het voedſel gelegen. In de garniſoenen worden de beste en zuiverſte drinkplaatſen uitgekozen en het paard twee- of driemaal daags gedrenkt,

drenkt, daarentegen geſchiedt zulks in het veld dikwerf ſlechts eens in de vier-en twintig uuren, niettegenſtaande de hitte en het ſtof het bijna doen verſmachten, en hoedanig is dan nog de geſtaldheid van het water? zeldzaam valt het eenen zuiveren dronk ten deel, meestal is het eene waterplaats van ſtilſtaand water met al deszelfs de gezondheid nadeelige eigenſchappen, door de zon verhit en bijna altijd, door de menigte gelijktijdig daarin drinkende paarden in eenen modderpoel herſchapen.

Men overwege nog daarenboven dat bij dit ontoereikend en ongewoon voedſel door het paard dikwerf dagen achtereen en door de grondelooſe wegen, niet alleen den last van zijnen ruiter, maar tevens levensmiddelen en voeder getorscht moet worden; dat het ter beſtemder plaats aangekomen zijnde, deszelfs fourage, eenen last van eenige honderd ponden bedragende, vaak uren ver moet halen; dat het om krachten tot nieuwe vermoeijenisſen te verzamelen, ſlechts weinige uren tot rust en dit voedſel alleen met zadel en pak op het lijf, vergund wordt te genieten, in plaats van geregeld en krachtig droog voeder te ontvangen; voorts dat het zich dikwerf met verſlappend groen te vreden moet ſtellen en maar al te vaak ſlechts eenmaal daags gevoederd kan worden. In de garniſoenen gedurende de vrede aan een warme ſtal en drooge legplaats gewoon, is het

thans

thans aan de piketpaal maanden lang aan de guurheid der jaargetijden blootgeſteld, regen en ſneeuw vallen op hetzelve neder en de grond die het tot legplaats moet dienen, wordt door deze vaak in een moeras herſchapen.

144 Al deze ongemakken waarvan de zorgvuldigſte oppasſing het niet kan ontheffen, verdubbelen, wanneer, zoo als maar al te veel gebeurd, het eenen meester treft, die zijn eigen gemak niet aan de zorg voor het hem zoo dienſtig paard wil opofferen.

Bij deze verdervelijke oorzaken voegt zich nog de heerſchende onkunde des gemeenen ruiters in de doelmatige behandeling des paards, dit gewigtig en onmisbaar gedeelte van het onderwijs wordt al te zeer verwaarloosd, en terwijl men hem met vele dingen bezig houdt, wier nuttigheid zich ſlechts op den achtergrond vertoont, maakt dit echter geen gedeelte van zijn onderrigt uit; wanneer men de hieruit ontſpruitende verkeerde handelwijs gadeſlaat welke oude ruiters jegens hunne paarden houden, hoe veel minder kan men eene doelmatige van rekruten verwachten, die veelal ſlechts korten tijd voor den veldtogt in dienst zijn getreden en alvorens vaak tot eenen levensſtand behoord hebben wien den omgang met paarden ten eenemaal vreemd was.

145 Niet minder noodlottig zijn de gevolgen welke ontſpruiten uit de flechte inrigting der vaak even ſpade als de remontepaarden aangeſchaft wordende zadels, de onkunde der officieren in derzelver vereischten, de achteloosheid in derzelver paſſen op het paard en de onbedrevenheid der manſchappen in de regels van het zadelen, wijl hierdoor een groot gedeelte der paarden door drukken reeds onbruikbaar zijn gemaakt eer zij het oorlogstooneel bereiken, en men ieder eenigzints aanmerkelijk gedrukt paard als verloren kan beſchouwen, daar men bij eenen levendigen oorlog zeldzaam gelegendheid heeft het tijd tot genezing te vergunnen; zijnde het voornamentlijk hieraan toe te ſchrijven, dat de kavallerij van het franſche leger vóór den overgang van de Dnieper reeds de helft harer paarden verloren had.

Wanneer men dit alles overweegt, houdt de verwondering op dat een korps kavallerij in korten tijd, zelfs zonder den vijand gezien te hebben, te grond gaat, vooral wanneer het grootendeels uit zoodanige manſchappen en paarden zamengeſteld is, ja het is eene vraag waarover men zich het meeste hebbe te verwonderen? over het groot verlies aan paarden dat de ruiterij in eenen veldtogt lijd en den ellendigen ſtaat der overgeblevene? of daarover, dat er nog gevonden worden die

deze

deze vreesselijke ongemakken hebben kunnen te boven komen.

146 Vele oorzaken dezer verliezen, leggen opgesloten in den aard der zaak zelve, in de vermoeienissen en het gebrek lijden, onafscheidelijk met den oorlog verbonden, uit welken hoofde zij niet uit den weg zijn te ruimen, edoch een aantal andere zouden door eene doelmatige behandeling voorgekomen kunnen worden, en het is tot de opgave der middelen, om deze nadeelen, die niet geheel zijn weg te nemen, zoo veel mogelijk te verminderen, dat wij ons moeten bepalen.

Diegene welke zich ons daartoe aanbieden, zijn tweeledig; bestaande in de eerste plaats om door eene verstandige voorbereiding, de overgang van de levenswijs des paards in vrede tot die welke het in oorlogstijd moet houden, zoo onmerkbaar en dus ook zoo onschadelijk als mogelijk te maken; ten andere, om in oorlogstijd al die nadeelen en ongemakken aan het paard te besparen, welke de omstandigheden slechts eenigzints toelaten.

147 Hierbij komt bovenal eene zorgvuldige keuze der remontepaarden in aanmerking, waarbij men zich niet door schoonheid ten koste der sterkte moet laten wegslepen, aangezien paarden welke van een sterk gestel en goe-

goede beenen voorzien zijn, veel eer verdienen tot krijgspaarden gekozen te worden, dan diegene welke alleen door ſchoonheid en vlugheid in het oog vallen, indien zij niet tevens deze eigenſchappen bezitten.

Onder de uitwendige vereischten, wier volledige optelling alhier overbodig zoude zijn, verdienen bijzonder opmerkzaamheid, dat het paard goed aangeribt en rond van lijf, van breede platte beenen en goede hoeven voorzien zij, waarvan het eerſte de eigenſchap van zich wel te voeden en het andere kracht aankondigt, terwijl goede voeten een hoofdvereischte van een krijgspaard zijn. Men kan voorts niet te zorgvuldig zijn om geen gebrek hoegenaamd, over het hoofd te zien, daar er naderhand maar al te veel door de omſtandigheden veroorzaakt worden.

Men ſla naauwkeurig acht op het ras en op welk eenen ouderdom het deszelfs volkomene krachten bereikt heeft, hetgene bij ſommige paarden, zoo als de limouſynſche, normandyſche, auvergneſche en pruisiſche niet voor het zevende jaar plaats heeft, en bij de andere niet voor volkomen vijf jaar bereikt te hebben; waarom men nimmer jongere krijgspaarden dan tusſchen de vijf en zes jaren behoort aanteſchaffen.

Indien de omſtandigheden zulks eenigzints vergunnen, vermijde men zoo veel mogelijk re-

remontepaarden uit die ſtreken te nemen waar zij door een week voeder wel vet, maar geene vaste ſpiervezels bekomen, en de landlieden in de gewoonte zijn, ze door meeldranken, aardappelen, enz. veeleer te mesten dan te voeden, en hen door eene al te zorgvuldige oppasſing vertroetelen; even min kieze men die uit vette lage weilanden en een vochtig klimaat afkomſtig zijn, aangezien een en ander hen ſlechts zwakke ſpiervezels kan doen verkrijgen als diegene, waarvan men bewust is dat de landbouwers in de gewoonte zijn hun te vroegtijdig tot zwaren arbeid te bezigen, waardoor zij voor hunnen tijd bedorven en uitgeput worden.

Ver boven deze verdienen diegene de voorkeur die uit hooge landen en eene drooge luchtſtreek afkomſtig, aan een mager voedſel en harde levenswijs gewoon zijn, en van welke men weet dat zij even min door eene tedere levenswijs of voedſel verſlapt dan door een onrijp gebruik gekraakt zijn.

Men gebruike de voorzorg om de remonten bij tijds aanteſchaffen, ten einde zij door een verblijf van eenige maanden bij het depôt de noodige krachten verwerven en zich langzamerhand aan den leefregel van hunnen nieuwen ſtand gewennen.

De geſchikſte tijd tot derzelver aanſchaffing is mijns bedunkens het voorjaar en wel

de

de maanden maart en april; alsdan is den aanleg dier gebreken, welke door het groen voeder minder merkbaar worden, als opgeſtopte droes en de ziekten der ademhalingwerktuigen, ligtelijker te ontdekken dan bij de in het najaar ontvangen wordende paarden welke uit de weiden komen; terwijl daarenboven het ſlappe voedſel dat zij genoten hebben, hen zeer ongeſchikt tot hunnen nieuwen leefſtand maakt. In het eerſte geval daarentegen kan men tot de helft van mei, door eene gematigde beweging hunne afrigting beginnen, vervolgens hen gedurende vier of zes weken in het beste jaargetijde in de weide zendende, hen het krachtigſte groen voeder doen genieten en van de ongezonde overblijffels van het alvorens genotene zuiveren, waarna men hen langzamerhand aan hunnen nieuwen leefregel doet gewennen.

148 Zoodra dezelve bij hun korps komen, is het allernoodzakelijkst hun trapswijs aan hunne aanſtaande levenswijs en voedſel gewoon te doen worden, daar het verzuim dezer oplettendheid maar al te veel oorzaak der ziekten is, door welke paarden aangetast worden die aan veel rust en weinig vermoeijenisſen gewoon zijn.

Te dezen einde is het zeer aan te prijzen, vooral wanneer men weet dat zij met meer

dranken enz. of wel met paardenboonen en ander verhittend voeder gevoed zijn geworden, dat men door een verkoelende en tevens verſterkende leefregel hen voor de nadeelige gevolgen behoede die dit zoude hebben kunnen veroorzaken; men geve hen te dezen einde dagelijks een voeder zemelen, doe de helft van hun ration haver malen en deze met veel ſtroo in verſcheidene voedertijden gebruiken, gaande ſlechts trapswijs over om dezelve hen ongebroken toe te deelen, in evenredigheid dat men hen aan vermoeijenisſen blootſtelt.

Ook hierin moet men met omzigtigheid te werk gaan door hen dagelijks naar evenredigheid hunner krachten beweging te verſchaffen en de vermoeijenisſen trapswijs te doen toenemen, zonder deswegens het weder in aanmerking te nemen.

149 Vooral poge men hen tegen de koude en guurheid des weders te harden, immers is niets meer ſtrijdig tegen de regels van het gezond verſtand, dan dat men paarden wier beſtemming is, in het open veld de guurheid der jaargetijden trots te bieden, in zoodanige warme ſtallen op te ſluiten, waarin geen de minſte koude lucht toegang heeft, en zoude men het niet heilzaam moeten oordeelen, wanneer men om de nadeelen onſchadelijk te maken

ken die uit den plotſelingen overgang van den ſtaat van vrede tot dien van oorlog, en voor-al uit de verſchillende tempering der lucht voortvloeijen, wanneer men hen hieraan alvorens reeds gewende, door in plaats van de gewone ſtallen voor kavallerijpaarden te bezigen, deze in zoodanige te plaatſen welke als lootſen ingerigt waren, zoodanig dat derzelver achterſte gedeelte zich open bevondt; en welker achterzijde men met losſe beſchuttingen of ricte matten in geval van ſtrenge koude konde ſluiten, waardoor zij ſteeds in de vrije het ligchaam zoo zeer verſterkende buitenlucht verblijvende, derzelver heilzame invloed zouden ondervinden, in dier voege als algemeen de gewoonte is de paarden in rusland te behandelen en waaraan de gehardheid dezer is toe te ſchrijven; voorts dat men jaarlijks gedurende eenige weken van het beste jaargetijde de kavallerij deed bivouacqueren of kamperen, al was zulks ſlechts in den omtrek of op de wallen hunner garniſoenen, waardoor men de manſchappen en paarden werkdadig tot den oorlog zoude vormen en hen denzelven niet gelijk tegenwoordig als eenen tegennatuurlijken en gedwongenen toeſtand, maar als eenen hunnen ſtand natuurlijk eigenen ſtaat doen voorkomen; terwijl men om niet van het militaire nut te ſpreken, dat hierin tot de vorming van den kavallerist voor

den velddienst gelegen is, het onberekenbaar voordeel zoude verkrijgen dat de paarden door zeer weinige ziekten aangetast zouden worden en oneindig beter tot het doorſtaan der ongemakken van den oorlog geſchikt zouden zijn.

150 Onder de oefeningen welke het meest tot verſterken van het dierlijk geſtel (organismus) bijdragen, verdient het dagelijks zwemmen met regt eene der eerſte plaatſen aangewezen te worden, hetg ne daarenboven aan eene daarin geoefende ruiterij de onbetwistbaarſte voordeelen boven ieder andere verleend, waarvan de rusſiſche en andere oosterſche ruiterij, welke deze oefening dagelijks verrigt, ten bewijs kan verſtrekken. Men behoeft ſlechts eenmaal ooggetuige te zijn geweest van hetgene waartoe derzelver paarden in ſtaat zijn, om van het nut der bovengemelde aanwijzingen overtuigd te worden. De donſche, kalmukſche, tscherkasſiſche, tartaarſche en ukrainſche paarden in het open veld opwasſende, kennen in hunne geboorteſtreken geen ſtal; ſneeuw noch vorst doen hen nimmer de weide verlaten, op welke zij onder de ſneeuw hun voedſel opſporen, en zelfs in de meeste overige ſtreken van rusland is ſlechts eene opene loots hunne eenige beſcherming tegen de voor de overige zuidelijkere natiën ondra-

ge-

gelijke koude; terwijl hun voedſel genoegzaam alleen uit de groene kruiden des velds beſtaat; intusſchen zijn deze zelfde paarden in ſtaat vermoeijenisſen en ongemakken door te ſtaan, onder welke alle andere zouden bezwijken, zonder dat zulks eenig nadeel aan hunne gezondheid veroorzaakt.

Offchoon onze paarden van der jeugd af aan deze behandeling niet gewoon noch van zulk eenen goeden oorſprong zijn, zoude men echter dezelve door oefening tot eenen hoogen trap kunnen verharden en door eene doelmatige behandeling een groot gedeelte der nadeelen uit den weg ruimen die onze ruiterij te grond rigten.

Onder de middelen die tot voorkoming derzelve in het werk geſteld kunnen worden, zouden de volgende daartoe zeer veel bijdragen: dat men ten regel maakt om de remonteparden aan geene andere dan aan oude ervarene ruiters te geven, wier ondervinding hen met al de zorgvuldigheden en hulpmiddelen bekend heeft doen worden die de opkweking van een jong paard vereiſchen, en niet dat men zoo als de franſchen, de rekruten met dezelve te velde zend. Voorts dat men een gedeelte van het onderwijs des ruiters daarin doe beſtaan, dat men hem met de regels bekend make welke hij in de behandeling van zijn paard heeft te achtervolgen, om het in den gezonden ſtaat voor ziekten te bewaren

en het in geval van ongeſteldheid ſpoedig te doen herſtellen.

Wat het gebruik des paards in den veldtogt zelve betreft, zoude door het waarnemen der regels welke bevorens in het 7e Hoofddeel zijn voorgeſchreven, vele der toevallen die het paard treffen, voorgekomen of weggenomen kunnen worden, waarvan geene uitgebreider zijn dan die welke uit een gebrekkige zadeling ontſpruiten.

151 Bovenal verdient het zoo gewigtig gedeelte der zadeling eene meer zorgvuldige oplettendheid dan men tot hiertoe daaraan beſteed heeft, zoo door het grondig onderwijs en aanhoudend oeffenen der manſchappen in het zadelen en pakken, als in de pogingen om aan de zadels eene meer volkomene en doelmatige inrigting te geven dan de onderſcheidene ſoorten derzelve bezitten, welke alle min of meer aan gebreken onderhevig zijn, die aanleiding tot drukken geven, en aan welke verſcheidene verbeteringen zouden kunnen gemaakt worden, die even zeer tot gemak van den ruiter als bewaring des paards bijdragen.

152 De duitſche zadels der zware kavallerij bezitten door hunne zwaarte het ongemak dat veelal de jonge ruiter geene genoegzame kracht bezit, om dezen opheffende behoorlijk op zijne plaats te leggen zonder de deken te

doen

doen plooijen en verſchuiven, hetgene aanleiding tot drukken geeft.

Daarenboven zijn dezelve zoo wel als de veel ligter zijnde engelſche husfaren- en ligte dragonder zadels aan de volgende nadeelen onderworpen, dat wanneer zij ſlechts eenigzints te wijd zijn, zoodra het paard vermagerd, zij de ſchoft op de gevaarlijkſte wijs drukken; dat de boomen geene genoegzame oorſpronkelijke ſterkte bezittende, door het rollen des paards onderhevig zijn te breken, en dat indien de paarden in het veld langen tijd gezadeld aan de guurheid des weders blootgeſteld blijven, de regen het lederwerk doortrekt en zoo wel de zitting als de geheele geſtalte des zadels derzelver vorm doet verliezen en niet alleen ten uiterſtë ongemakkelijk voor den ruiter worden, maar de vochtigheid tot het inwendige des zadels doordringende, doorweekt het lijmſel der boomen en ontbindt den geheelen zamenhang; terwijl daarenboven in het gebruik het haar in de kusſens verſchuift, knobbels veroorzaakt en dus het paard drukt.

Deze nadeelen die van de best gevormdſte zadels onafſcheidelijk zijn, vermeerderen tot in het oneindige wanneer dezelve gebrekkig en niet met de geſtalte des paards overeenkomſtig zijn. Is de zitting des zadels niet waterpas, zoo wordt die des ruiters onzeker en waggelende, hetgene de aanleiding tot drukking vermeerderd, daarentegen verminderd de

oorzaak hiervan en de vermoeijenis des paards naar mate de zitting des ruiters beſtendiger is, vooral wanneer door de inrigting en plaatſing van den zadel, deze zijn zwaartepunt met dat des paards doet overeenſtemmen.

De hongaarſche zadel overtreft alle andere, in ſterkte, duurzaamheid, onkostbaarheid en weinige behoefte tot herſtelling, zoo wel als in ligtheid; deszelfs ſterkte en eenvoudige zamenſtelling, vergunt dat men hem in 't veld beſtendig op het paard kan laten verblijven, zonder vrees van door deszelfs rollen te breken, of door den regen te bederven; op geen zadel valt het den leerling gemakkelijker, zekerheid en evenwigt te verkrijgen en den ruiter zijne vaste houding te bewaren, zoo wel als om zijne wapenen op de voordeeligſte wijs te gebruiken, daar de ſmalle zitting door de nabijheid zijner beenen aan het paard, hem eene grootere oppervlakte tot aanleuningspunten verſchaft, en zijne zitting het meest met zijne ſtelling te voet doet overeenſtemmen; ook zelfs wanneer een paard door deze zadels gedrukt wordt, geſchiedt zulks gewoonlijk door de bladen op de ribben en zeer zeldzaam op de ſchoft, welke wonden minder gevaarlijk zijn en ſpoedig genezen.

Deze voordeelen zouden denzelven den voorrang boven alle andere doen toekennen en ten algemeenen gebruik voor alle ſoorten van kavallerij doen aanbevelen, ware het niet dat men den-

denzelven met regt te last konde leggen: 1°. minder vast te leggen dan eenige andere; 2°. uit dien hoofde een ſterker aangorden dan andere zadels te vereiſchen, en daardoor oorzaak tot drukken, zoo op de ribben en rug als onder den buik te geven; 3°. offchoon minder gevaarlijk, echter meer dan deze en vooral als de engelſche husſaren zadels er aan onderhevig te zijn; 4°. de aanleiding daartoe te vermeerderen, door de ſchokkende beweging welke ook voor den ruiter laſtiger is, en door zijne verhefſing boven het paard te weeg gebragt wordt; 5°. door de hoogte van den voorboom het beſtuur des paards en de goede plaatſing der hand in den weg te ſtaan; 6°. met denzelve niet zoo ſpoedig dan met de andere te kunnen zadelen; 7°. minder tot pakken geſchikt te zijn; 8°. voor den ruiter wel eene zekere, maar echter ongemakkelijke zitting te hebben.

Deze bedenkingen tegen deszelfs algemeene invoering zijn van zoo veel gewigt, dat zij de gebreken der andere zadels en de voordeelen die het zelfs bezit, zouden opwegen, ware het niet dat zij door eene doelmatiger inrigting uit den weg konden worden geruimd en aan denzelven zulk eene voordeelige inrigting gegeven, die door geene andere bezeten wordt.

De hoofdoorzaken van deszelfs onvolkomenheid zijn daarin gelegen, dat doordien de

ſtegen te weinig langs den rug des paards afdalen en door de ſmalte des ſingels, er te weinig aanraking-punten beſtaan om de zadel vast te doen leggen, hetgene nog door de overmatige dikte van de deken vermeerderd wordt; terwijl de ongemakkelijke zitting veelal aan de ſmalte der zitting, het langzaam zadelen aan het omſlagtig vouwen van de deken, en het drukken veelal aan deszelfs plooijen toe te ſchrijven is.

153 Deze nadeelen heb ik getracht door de volgende verbeteringen aan den hongaarſchen zadel weg te nemen.

Bij denzelven is de voorboom niet meer verheven dan tot het verleenen der noodige vrijheid aan de ſchoft vereiſcht wordt; dezelve is boven meer boogswijs en zonder lepel gevormd, ten einde de hand lager te kunnen plaatſen zonder dat het beſtuur des paards door de teugels eenige verhindering ontmoete.

De lepel van den achterboom is bijna loodregt en doorboort om het midden van den mantelzak verder van het paard te kunnen verwijderen; voorts is de achterboom in eenen ſtomperen hoek met de bladen vereenigd, breder dan gewoonlijk en kom- of halvemaanswijs gevormd om de zitting des ruiters te omvatten

De ſtegen of bladen zijn volgens eene ſoortgelijke vorm als die van eenen engelſchen zadel vervaardigd, namelijk vóór en achter breder dan

in

in de midden, en zoodanig overeenkomſtig met den vorm van den rug en ribben des paards gezwaaid dat zij vóór eenen ſcherperen hoek dan achter vormen en met hunne geheele onderſte vlakte op den rug des paards dragen; zoo vóór als achter de inſnijding voor de ſtijgriemen, zijn gaten tot bevestiging voor dubbele ſtoten gemaakt, door welk middel men een gewone kruisſingel, of wel een brede ledere ſingel tot bevestiging van den zadel gebruiken kan.

Binnen in den zadel bevindt zich een ſoort van kusſen, beſtaande uit een zeer dik wollenen vilt, boven met leder bezet, zoodanig als door de rusſiſche ruiterij, de kozakken en andere aſiatiſche ruiterij gebruikt wordt, en onder welke men eene kleine ſlechts viervoudig gevouwene deken legt.

De meerdere breedte der bladen en derzelver doelmatigere inrigting, verleenen dezelve ſteunpunten, welke de punten der boomen van de duitſche en engelſche zadels vervangen, en het omdraaijen beletten; de dubbele ſtoten vergunnen het gebruik eens brederen ſingels welke meer aanrakingspunten hebbende, minder aangegord behoeft te worden, om de zadel vast te doen leggen, hetgene zoo wel als wijl dezelve ſlechts uit linnen beſtaat, het drukken voorkomt; daar de zadel even min kan omdraaijen als dat de deken aan verſchuiven en plooijen onderhevig is, al hetwelk door de mindere dikte der laatſte voorgekomen

en

en het vastleggen bevorderd wordt, die daarenboven den ruiter minder van het paard verwijderende, hem eene betere zitting verleend; terwijl hij voorts alleen en zonder hulp dezelve kunnende vouwen, veel ſpoediger zadelen kan.

Tot meer gemak en betere zitting deszelven dan de gewone hongaarſche zadel verleent, wordt de zitting of wolf, vooral achter, iets breder dan gewoonlijk gemaakt en zoo wel vóór als achter ter lengte van 3 of 4 duimen geſpleten en deze uiteinden wederzijds op de boomen bevestigd; hetgene den ruiter eene bredere oppervlakte en met een goed ſchapenvel eene genoegzame gemakkelijke zitting doet verkrijgen; voorts bezit deze zadel alle vereischten om de noodige pakkaadje des ruiters mede te voeren, waartoe ook aan de onderſte achterzijde der bladen, twee ledere tasſen tot medevoering der reſerve-hoefijzers gevoegd zijn.

Daar de ondervinding mij de voordeelen dezer zadels heeft doen kennen, met welke mijne paarden in den veldtogt van 1812 zes maanden onafgebroken gezadeld zijn gebleven, zonder dezelve het minſte te drukken of eenig herſtel te behoeven, zoo is het dat ik dezelve als de voorkeur boven alle andere verdienende zoude durven aanprijzen.

